

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Praha 1, nám. Curieových 7

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Téma : Kroměřížský sněm a tzv. kroměřížská ústava

Vedoucí diplomové práce : Doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

Diplomant: Vojtěch Teska

Starosuchdolská 71/23

165 00 Suchdol

PRAHA 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 7. června 2007

Vojtěch Teska

A. OBSAH

A. Obsah	2
1. Úvod	3
2. Příprava ústavodárného sněmu	5
3. Zasedání sněmu ve Vídni	11
4. Zasedání sněmu v Kroměříži	21
5. Návrh ústavy vypracovaný ústavním výborem	52
6. Rozehnutí kroměřížského sněmu	58
7. Závěr	61
B. Seznam použitých pramenů a literatury	63
C. Přílohy	64

1. Úvod

Revoluce je jeden velký dynamický proces, v němž jedna událost navazuje na druhou často i bez viditelných spojitostí. Její vývoj je velmi proměnlivý, nepředvídatelný a bohatý na zvraty. Jednotlivé strany někdy velmi riskují, hodně získávají anebo naopak mnohé ztrácí. Je nevyzpytatelná, neexistuje v ní žádná jistota. A právě v tom spatřují mnozí její zajímavost. Ten, kdo je zrovna na koni, si nikdy nemůže být jistý, že se běh věcí náhle nezmění, toho zas, kdo v jednu chvíli všechno ztrácí, může jiná její vlna vynést až na vrchol.¹

Ústavodárný sněm ve Vídni a Kroměříži 1848 – 1849 byl nejen nedílnou součástí tohoto dynamického procesu revolučních změn, nýbrž také neopakovatelnou událostí v mnohasetletých dějinách habsburské monarchie. Nikdy předtím ani potom se nesešli z vlastní vůle a rozhodnutí zástupci lidu jednotlivých zemí mocnářství, aby na výzvu císaře společnými silami vytvářeli základní zákon státu a debatovali o dalších věcech veřejného zájmu. Tento veliký úkol se sněmu nakonec (ze známých důvodů) nepodařilo splnit, a proto by se možná mohlo zdát, že jediným skutečným výdobytkem revoluce, jediným nezpochybnitelným ziskem se stal patent o zrušení poddanství.²

Tak by se na to dalo nahlížet očima současníků, zejména pod dojmem rozeznání sněmu a restaurace absolutismu. Avšak, když si promítneme zisky, které ze zasedání sněmu vzešly, do dnešní doby, je třeba jeho přínos zcela zásadně přehodnotit. Význam sněmu vyplývá zejména přímo z jeho podstaty nezávislého veřejného shromáždění jednajícího o otázkách veřejného zájmu. To samo o sobě bylo již obrovským průlomem do tradiční a hluboce zakořeněné praxe kabinetní politiky. Tento průlom měl a má svou trvalou hodnotu přesto, že byl dočasný a že byl pouhým počátkem snah o zapojení lidu do správy věcí veřejných. I přes pochopitelné názorové rozdíly a tím i odlišná stanoviska většina sněmovníků v zásadě přijímala zcela novou koncepci člověka a jeho postavení ve společnosti.

¹ Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 127.

² Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str.8.

Ústavodárný sněm rovněž jako první v Rakousku přejal některé moderní demokratické zásady, které jsou dnes samozřejmou součástí ústavních listin. Pozoruhodným poselstvím budoucnosti je ohromné myšlenkové bohatství obsažené v četných projevech a vystoupeních učiněných v rámci devíti předběžných, 98 řádných schůzí a jedné mimořádné schůze a v celé řadě protokolů z jednání pléna či ústavního a jiných výborů. Stejně tak je třeba vyzdvihnout blahodárny vliv zasedání sněmu na formování osobností, myšlenek a názorů budoucích politiků.³

³ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str.9, 10.

Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 61.

2. Příprava ústavodárného sněmu

Revoluční vlna valící se roku 1848 Evropou se pochopitelně nevyhnula ani rakouskému císařství. Tzv. „jaro národů“, které přivedlo do varu takřka celý kontinent, s sebou neslo dva stěžejní požadavky, a to emancipaci národní a emancipaci občanskou. Tyto pak byly následně rozváděny dalšími hesly jakými byly rovnost lidí, individuální svobody jedince, uzákonění svébytných práv národních společenství, požadavek konstituce. Vše začalo vlastně ještě v zimě, hned po Novém roce. Na Apeninském poloostrově ožila revoluce vzdorem studentů proti rakouským okupantům. V únoru vypukla v Paříži, kde se pod jejím tlakem zhroutila monarchie a byla znovu vyhlášena republika. Ani u toho však nezůstalo. 13. března vypuklo povstání i ve Vídni. Studenti spolu s měšťany požadovali zejména odstoupení kancléře Metternicha představujícího tolik nenáviděný metternichovský absolutistický režim. A to ještě v předvečer to z pohledu staříčkého kancléře na žádné vzrušení nevypadalo. Studenti sice sepsali petici císaři a chystali na další den demonstraci za přijetí ústavního režimu, ale to už tu také bylo. Starosti mu spíš dělal vývoj v Uhrách a italských koloniích. Domácí dění však tento „lišák“ protentokrát hrubě podcenil.⁴

Na vídeňské univerzitě se ráno 13. března neučilo. Studenti sice do poslucháren přišli, ale to jen proto, aby se náležitě připravili na pochod ulicemi směrem k dolnorakouské stavovské sněmovně Herrengasse. Když tu byli, začali s improvizovanými projevy. Z nich vynikal příspěvek Adolfa Fischhofa, který požadoval svobodu shromažďování, tisku a výuky na univerzitách. Povzbuzen ohlasem na svou řeč, domáhal se též zřízení voleného parlamentu a připojení Rakouska k zatím ještě stále neexistujícímu jednotnému Německu. Aniž by to původně chtěl, zažehl vlastně rozhodující jiskru revoluce. Pak už jen stačilo přidat dostatečnou dávku emocí a nepokoje byly na světě. Kolem poledne začaly vojenské oddíly obsazovat důležité body ve městě. Hlavním úkolem bylo vyklidit

⁴ Srov. Bělina, Pavel a kol. autorů: Dějiny země Koruny české II. díl, Paseka, Praha 1992, str. 85, 87.

Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 74, 77, 87, 88.

prostor kolem sněmovny. Rota infanterie s několikatisícovým davem nehnula a naopak sama byla vytlačena. Nepomohly ani posily. Asi už se nikdy nezjistí, co odstartovalo okolnosti, které následovaly. Náhle se totiž všeobecná tlačenička změnila v masakr. Vojáci vystřelili do zmlátajícího se davu dvě salvy, na zemi zůstalo ležet 5 mrtvých a řada zraněných. Doposud v podstatě neorganizovaná demonstrace přerostla v mžiku v regulérní revoluční bouři, která zaplavila během dne celou Vídeň, včetně předměstí. Zatímco ve městě propuklo násilí, páliło se a rabovalo, sešli se příslušníci císařské rodiny a někteří další lidé z jejich okolí k poradě v Hofsburgu. Od začátku proti sobě stála dvě stanoviska: Zatímco kancléř Metternich, šéf státní konference arcivévoda Ludvík a někteří další členové habsburského domu byli pro ostrý zásah, rodiče císaře a arcivévodkyně Žofie se přikláněli spíše ke smírnému řešení. Císař Ferdinand se v této chvíli, přestože byl rostoucím zmatkem evidentně desorientován, vyjádřil zcela jasně: „Do mého lidu se střilet nebude!“⁵ V Hofsburgu zatím netrpělivě čekali na každou zprávu. Hromadily se petice. Začínalo být jasné, co vzbouřená Vídeň žádá. Ovšem pro přítomné tyto požadavky byly stále ještě nepřijatelné. Arcivévoda Ludvík ve snaze utišit „pouliční kravál“ nechal veřejně oznámit zrušení cenzury. Sepsat příslušný dokument odešel Metternich. Jakmile se dav o tomto příslibu dozvěděl, přestal skandovat ostatní hesla a se vši silou požadoval abdikaci státního kancléře Metternicha. Příslušníci císařské rodiny byli tímto požadavkem upřímně zděšeni. Zbavit se věrného služebníka považovali za vyloučené. Za pár minut prý přišel sám Metternich, který se mezitím o jejich dilematu dozvěděl a pravil: „Nemám rád okolky. Vždy jsem pracoval jenom pro dobro říše a trůnu. Jestliže snad mé setrvání v úřadě toto blaho nyní ohrožuje, nebude pro mne obětí odstoupit.“⁶ Těžko říct, zda šlo o pouhou oběť anebo vychytralý tah známého stratéga, každopádně nastalo ticho, nikdo se knížete Metternicha nezastal. Nikdo neodporoval. Jeho demise byla zkrátka již na stole. Zdrcený a zcela jistě i v hloubi duše uražený kancléř se odporoučel. Takto neslavně skončila jeho dlouhá éra.⁷

⁵ Viz. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 91

⁶ Viz. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 92

⁷ Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 88 - 93

Další den, tedy 14. března, nebylo v hlavním městě o nic klidněji. Ale nestřílelo se. Vídeňané oslavovali, bujaře křičeli v ulicích anebo se tlačili před městskou zbrojnicí, kde se vydávaly zbraně. Dvůr totiž musel dát souhlas k vytvoření národní gardy a akademické legie po francouzském vzoru.^{8*} U dvora zatím panovaly strach, bezradnost a ústupnost. Odvolán byl i druhý ze zdiskreditovaných exponentů bývalého režimu, policejní prezident hrabě Sedlický. Svolané porady státní konference se nezúčastnil její předseda, arcivévoda Ludvík. Přítomen nebyl ani císař, který v noci prodělal velmi těžký epileptický záchvat. Vydáno bylo také prohlášení potvrzující revoluci nabytá práva. Ani to neutišilo nepokoje v ulicích, naopak začala nová vlna rabování. Týž den vypukla pod vedením Lajose Kossutha nekrvavá revoluce v Uhrách.⁹

Teprve 15. března se situace trochu zlepšila, mezi lidmi se totiž rozšířila zpráva, že císař pojedje městem. Třebaže to byl hazard, rozhodl se císař, jen co se trochu zotavil z náporu padoucnice, že uklidní obyvatelstvo tím, že se ukáže v ulicích. Kočár tažený šestispřežím vykroužil velký okruh vnitřním městem. Spolu s Ferdinandem V. v něm seděli jeho bratr František Karel a budoucí císař František Josef. Lidé jim uspořádali nadšené ovace. Císař celou cestu mával kloboukem, slzel dojetím a do davu prý volal: „Povolím vám všechno!“¹⁰ Chvilí po projíždce se s císařskou rodinou objevil na jenom z balkónů a poskytl svým národům konstituci. Ve středu 15. března byla tedy národům císařství rakouského příslibena přeměna Rakouska v konstituční monarchii. Ještě téhož dne byl vydán patent tohoto znění:

11

„My, Ferdinand První, z Boží milosti císař Rakouský, král Uherský a Český, toho jména Pátý, atd., dali jsme taková ustanovení, jaké jsme k vyplnění žádostí Našich věrných národů zapotřebí uznali.

Svoboda tisku jest Mým vyjádřením vyzdvižené censury v tom samém způsobu přivolená, jako ve všech státech, kde ji stává.

^{8*} Ústřední výbor měšťanů, národních gard a studentů si v revolučních dnech vybuduje postavení jakési druhé vlády (Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toučky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 98.).

⁹ Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toučky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 98, 100.

¹⁰ Viz. Hora - Hořejš, Petr: Toučky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 101.

¹¹ Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toučky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 100, 101.

Národní stráž zřízená na základech majetnosti a rozumnosti, koná již nejprospěšnější služby.

Ohledně povolání všech vyslanců provinciálních stavů a centrálních sjezdů Lombardsko-Benátského království v čase co nejmožněji nejkratším s sesíleným zastoupením stavu měšťanského a pod ohledem na stávající provinciální řády zemské k účelu Námi uzavřené konstituce vlasti jest co potřebí nařízeno.

Následně očekáváme s důvěrou, že myslové uspokojení, studie opět pravidelný další chod míti, řemesla a pokojný obchod opět oživeny budou.

V tuto naději důvěřujeme tím více, ješto jsme se dnes uprostřed mezi Vámi s pohnutím byli přesvědčili, že věrnost a náklonnost, jež jste od století Našim předkům nepřetržitě, a i Nám při každé příležitosti byli dokázali, Vás ještě nyní jako od dávna oživuje.

Dáno v našem císařském hlavním a sídelním městě Vídni, patnáctého března tisícího osmistého čtyřicátého osmého, Našich říší roku čtrnáctého.

Ferdinand (L.S.)

Karel hrabě z Inzaghi, nejvyšší kancléř.

František svobodný pán z Pillersdorfů, dvorní kancléř.¹²

Tento patent měl zásadní význam pro další vývoj v monarchii. Ferdinand V. jím jednak potvrdil svobodu tisku a legalizoval vytváření jednotek národní stráže. Nejdůležitější z celého patentu byl však bod třetí, ve kterém byla Rakousku přislíbena konstituce. Císař Ferdinand tak připustil, že jeho moc může být omezena ústavou, připustil jinými slovy možnost konstituční monarchie. 18. března propukla revoluce v lombardském Miláně. Její potlačení dostal za úkol maršál Radecký. 20. března byl jmenován nový říšský kabinet hraběte Františka Antonína Kolovrata, v němž se jako vůdčí osobnost ukázal mladší, liberálnější a reformám nakloněný ministr vnitra baron Franz von Pillersdorf. Byla vyhlášena amnestie a vydán prováděcí předpis k slíbenému novému tiskovému zákonu. Ukázalo se, že svoboda tisku nebude zas až tak úplně neomezená, jak možná někteří čekali. Kdo se domníval, že za všechno špatné v minulosti mohl jen nenáviděný Metternich, měl být pobřeznovým vývojem hluboce zklamán. Bylo nad slunce jasnější, že krize Rakouska je mnohem závažnější, než by se dalo čekat, a co hůř, že se prohlubuje.

¹² Viz. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 56.

Zatímco v jiných zemích se přistoupilo bezprostředně po revoluci k závažným jednáním o nové architektuře státu (zejména ve Francii a v Německu), v podunajské monarchii nastaly týdny bezradnosti, zmatků, ústupků a neurčitých slibů.¹³

Ústavní slib panovníka z 15. března byl nakonec přeci jen naplněn. 25. dubna byla proklamována ústava určená jen pro neuherskou část monarchie, známá také jako „dubnová“ či „Pillersdorfova“. Nikdy nevstoupila v platnost.¹⁴

I když tato „oktrojírka“,^{15*} vypracovaná podle belgického vzoru, v mnoha ohledech vycházela vstřícně hlavním přáním a požadavkům, byla z celé řady důvodů přijata hned zpočátku značně rozpačitě. Když byly poté zveřejněny nedemokratické volební řády, přerostla reptající opozice v otevřený odpor. Vídeň si nepřála jen kosmetické úpravy starého systému sněmování, toužila po skutečně reprezentativním zastoupení většiny obyvatelstva. Pod tlakem revolučních sil vláda kapitulovala, 15. května odvolala tři týdny starou ústavu a souhlasila se svoláním ústavodárného sněmu na základě relativně širokého volebního práva, který by budoucí ústavu vypracoval.¹⁶

Dva dny na to císař Ferdinand V. nastoupil cestu do své tyrolské emigrace, do Innsbrucku. Tady zcela ustoupil do soukromí, vladařské pravomoci přenesl na regenty. Jeho odjezdem se krize ještě víc prohloubila, vláda pomalu přestávala být pánem situace. Než se sněm sešel, vládl z revoluce vzešlý Ústřední výbor.¹⁷

¹³ Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toufky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 101, 102.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 11.

¹⁴ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 14.

^{15*} Byla to ústava důsledně centralistická. V rámci sedmi oddílů obsahovala ustanovení o občanských a politických právech obyvatel, o vládě, o říšském sněmu a zemských sněmech. Zákonodárnou moc měl mít císař spolu s dvoukomorové parlamentem. Ten byl také nejvyšším představitelem výkonné moci – obsazoval úřady, byl vrchním vojenským velitelem, rozhodoval mj. o válce a míru a uzavíral mezinárodní smlouvy. Tato ústava vyjádřila také poprvé některé zásady, které se později uplatnily při formulování rakouského ústavního práva. (Srov. Adamová, Karolína: Dějiny veř. práva ve střední Evropě, C.H. Beck, Praha 2000, str. 75. Srov. Malý, Karel a kol. autorů: Dějiny českého a československého práva do r. 1945, LINDE Praha a.s., Praha 1999, str. 180.).

¹⁶ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 14, 15.

¹⁷ Srov. Adamová, Karolína: Dějiny veř. práva ve střední Evropě, C.H. Beck, Praha 2000, str. 75.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 15, 16.

Rostoucí revoluční aktivita vyvolala ovšem také první větší známky konzervativní reakce. Dokud se však nedostavily úspěchy maršála Radeckého v Itálii, byla monarchie stále v jednom z největších ohrožení ve své mnohasetleté historii. Stačilo opravdu jen málo a s habsburskými državami mohl být konec. Avšak vítězství u Vicenzy a zejména u Custozy v červenci 1848 vlilo optimismus do žil zastánců dynastie a říše. A zatímco se jednotlivé národy říše rozhádaly v nekonečných přích o míře své autonomie a samostatnosti, oni se dokázali až překvapivě rychle zformovat pod jednotící myšlenkou „obnovení starých pořádků“. Vítanou záminkou pro zkoušku jejich vlastních sil se již dříve staly události odehrávající se v Čechách ve dnech 12. - 18. června, v historii známé pod jménem svatodušní bouře. Šlo o v podstatě vyprovokované ozbrojené povstání, které s neskrývanou rozkoší potlačil generál Windischgrätz.¹⁸

Teď už byli zastánci dynastie a říše den ode dne silnější. Na srdce revoluce - Vídeň se jim zatím útočit nechtělo, začali si však být mnohem jistější v kramflecích a v době, kdy se sněm měl sejít ke své první schůzi, byl tu už kontrarevoluční plán, který se postupně začínal naplňovat.¹⁹

Červnové události byly poslední kapkou. Skomírající vláda uvolnila těsně před zahájením sněmu prostor novým lidem pod vedením Johanna von Wessenberga. Změnou vlády se poměry načas stabilizovaly. A první ústavodárný sněm na území Rakouska tak mohl vstoupit na jeviště dějin.²⁰

¹⁸ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 16.

Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 132, 133, 134.

¹⁹ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 16.

²⁰ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 17.

3. Zasedání sněmu ve Vídni

Volby proběhly ve znamení opravdu nepatrných změn. Celkem mělo být z deseti správních obvodů neuherské části říše zvoleno 383 poslanců. Každý měl zastupovat přibližně 50.000 obyvatel. Zrušen byl jakýkoli census, ale zachován zůstal princip nepřímých voleb, tj. prostřednictvím volitelů. Samotný volební akt probíhal s ohledem na značně nejednotné poměry v jednotlivých zemích v různých termínech.²¹

Vzhledem k tomu, že se do Vídně sjížděli zvolení poslanci porůznu, nebylo stanoveno konkrétní datum zahájení. A tak se průběžně zjišťovalo, zda sněm je schopen jednat a zda je schopen se usnášet. První z podmínek byla splněna již 10. července, kdy se za účasti 186 poslanců konala první předporada. Na předběžných schůzích, které se konaly v následujících dnech, se vyřizovaly první administrativní záležitosti. Dle stařešinského principu bylo ustaveno prozatímní prezidium. A konečně 18. července mohli předsedající viceprezident J.Weiss prohlásit sněm za ustavený, bylo totiž ověřeno již 203 mandátů.^{22*} Hned následující den, tj. 19. července, se ve sněmovně představila nová vláda v čele s ministry Doblhoffem a Bachem. Její prohlášení bylo plné lichotivých vět:²³

„Vláda je přesvědčena o tom, že v tomto domě musí být zajištěna naprostá svoboda projevu a neomezené právo na jeho vyjádření. Vláda sdílí zásadu platnou ve všech konstitučních státech, že osoba poslance je posvátná a nedotknutelná; říšské shromáždění jako výraz obecné vůle lidu je stejně tak posvátné a nedotknutelné a posvátné jako majestát trůnu a patří mu stejné postavení jako onomu.“²⁴

Ani tato vláda se, podle všeho, nebránila a priori spolupráci se sněmem.

²¹ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 18.

^{22*} Poslanci se nesešli nikdy v plném počtu, nejvyšší počet zastoupení byl v září, kdy sněmovní kancelář evid. 377 mandátů (Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 18.).

²³ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str.18, 19.

²⁴ Viz. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 19.

20. července už přistoupil sněm k volbě prvního předsednictva. Prezidentem byl zvolen vídeňský advokát Franz Schmitt, prvním viceprezidentem český právník Antonín Strobach, druhým poslanec za přímořský Terst Johann Hagenauer. Současně byl v prvním čtení přijat prozatímní jednací řád, čímž byl splněn jeden z nezbytných předpokladů, aby sněm mohl přistoupit k vlastní práci.²⁵

Již samotný pohled na údaje o sociálním a profesním složení sněmu prozrazuje jeho většinově „plebejský“ charakter. Ve sněmu zasedalo jen 50 poslanců se šlechtickým titulem (skoro polovina z nich byla zvolena za Halič), jinak tu, v rámci této skupiny, byli výrazněji zastoupeni především nižší šlechtici, což nebývalo nikdy předtím zvykem. Typický charakter ovšem sněmu dávali, vedle rázovité skupiny sedláků, především zástupci měšťanského stavu a jeho inteligence. Tento (doposud opomíjený) třetí stav, sehrál na tomto sněmu zcela zásadní roli, a to, ať už to člověk bere z hlediska zastoupení (představoval celé dvě třetiny sněmovny), tak i z hlediska sněmovní činnosti. Nedá se říct, že by poslanci na sněmu přímo zastupovali určitá pevná politická uskupení. Naprostá většina poslanců teprve vstupovala do politického života, sbírala cenné zkušenosti a nevykonávala aktivní politiku v dnešním slova smyslu. Vyhraněnější sněmovní frakce lze pozorovat snad pouze kolem německé levice a české pravice. Jádrem německé levice tvořila asi dvacítko poslanců, včetně například Schuselky, Kudliča, Fishofa či Borroshe. Vedoucí osobností (především během vídeňských jednání) byl Ludwig von Löhrer, zastánce velkoněmecké koncepce, která byla základním programem celé této sněmovní frakce. Proti ní vystupovala po většinu času zcela nesmiřitelně česká pravice. Její vůdčí osobností byl František Palacký, který zformoval také první český politický program - austroslavismus, který kategoricky odmítal Velkoněmecko a místo toho požadoval silné reformované Rakousko. K české pravici dále patřili například F. L. Rieger, F. A. Brauner nebo A. Strobach. K častým konfliktům, rozbrojům a vyhroceným stanoviskům, nedocházelo pouze v důsledku zcela jiné politické koncepce, ale i v důsledku radikálního nacionalismu, který hřímal v srdcích obou táborů a také jisté omezenosti. Tyto nesmiřitelné postoje se kolikrát „hodily do krámu“ provládních kruhů, Češi, aniž by si to vždy

²⁵ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 21.

třeba uvědomovali, podporovali kvůli svému strachu z velkého Německa provládní politiku. Také za to po zásluze byli doma tvrdě kritizováni.²⁶

Pro jednání na sněmu byl z praktických důvodů zvolen jeden jednacím jazyk, stala se jím, podle očekávání, němčina. Jelikož ale někteří poslanci německý jazyk neovládali, byly nejzávažnější předměty jednání přiměřeným způsobem tlumočeny i do jiných jazyků. Poslanci si své řeči si nesměli psát, napsané mohli mít pouze návrhy zákonů či usnesení, jinak museli mluvit spatra, bez písemných podkladů.^{27*} V tomto ohledu udivují některé z řečí svou výbornou stavbou a propracovaností. Na poslaneckou povinnost se pohlíželo, třebaže bylo poslancům vypláceno 200 zl. měsíčně, jako na vznešenou a čestnou službu, k níž nemůže být nikdo nucen. Opět platilo, že jakékoliv snahy ovlivňovat poslance byly chápány jako pozůstatek nechvalných praktik předchozího režimu.²⁸

Ústavodárný sněm se konstituoval jako nezávislý a jako nezávislý měl vypracovat základní zákon státu. Problém ale spočíval v tom, že najednou stál vedle starších, doposud existujících mocenskopolitických struktur a institucí, s nimiž se muselo i nadále počítat. Byl tu panovník. Sněm musel akceptovat i stávající vládu. A v neposlední řadě tu svou roli hrála i armáda – veledůležitý, ba jak se později ukázalo, zcela klíčový, a nikoli nezávislý činitel. Všechna tato další mocenská centra tu více, tu méně ohrožovala deklarovanou nezávislost sněmu. Naproti tomu se mohl, zejména ve svých počátcích, opřít o velmi silné a za časů revoluce obzvláště důležité veřejné mínění.²⁹

Pracovní jednání sněmu byla zahájena 24. července druhým čtením jednacím řádu. Byla vyslovena řada interpelací o poměrech v Haliči a v Čechách. Skutečnou senzaci však vzbudil poslanec za slezský Benešov Hans Kudlich, když 26. července vystoupil se stručně zformulovaným, avšak dalekosáhlým návrhem na zrušení poddanství spolu se všemi dalšími závazky z něho plynoucími:

²⁶ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 21, 30, 32.

^{27*} Tím měla být zajištěna jejich nezávislost. Každý poslanec tak tlumočil jen a jen své vlastní myšlenky a mínění (Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 23.).

²⁸ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 21, 22, 23

²⁹ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 23.

„Pánové! Svým návrhem nesleduji nic jiného než nezbytnou a každému snadno pochopitelnou rovnoprávnost mezi poddanými a těmi, kteří jimi již nejsou... V tomto shromáždění panuje významná anomálie: je jistou ironií, slyšíme-li, že si suverénní rakouský lid dává sám ústavu vybudovanou na demokratických principech, a přitom ve všech provinciích panuje stav, který se v podstatě příliš neliší od starého nevolnictví (potlesk). I když je dnes snad rozsah omezení menší než dříve, nelze přehlédnout rozpory to, sedí-li vedle sebe poddaní a svobodní občané. Pro mě nejsou pojmy poddaný a občan za žádných okolností slučitelné.“³⁰

Po tomto Kudlichově krátkém zdůvodnění byl návrh většinou přijat jako závažný a pilný, a proto také přikázán k přímému projednávání v plénu sněmovny (tj. nemusel být jako obvykle nejprve ve výboru či devíti oddělení, do nichž se z pracovních důvodů sněm hned na počátku rozdělil a mohl být, dle jednacího řádu, na pořadu jednání do tří dnů). Kudlichův návrh se však z mnoha různých důvodů dostal na program jednání teprve po třinácti dnech. Během této doby se udála řada dalších důležitých událostí, o kterých se alespoň stručně zmíním: Dne 31. července byl ustaven třicetičlenný ústavní výbor, 7. srpna byl opět projednáván jednací řád. Mimo toho přijal sněm na návrh vlády výzvu císaři, která zdvořilým, avšak zároveň důrazným způsobem, požadovala jeho návrat do hlavního města. Členové vlády odpovídali na další dotazy a interpelace, kterými byli přímo zasypáni. Jednotliví dotazovaní ministři i vláda jako celek se snažili tazatelům někdy až příliš vyjít vstříc, sami však těžko mohli cítit pevnou půdu pod nohama. Z jedné nepříliš šťastné odpovědi ministra vnitra dokonce vyplynulo, že ten, kdo určuje směr politiky, není ani vláda, ani nikdo jiný, nýbrž jakési dále nspecifikované fluidum „světový duch“. Z této řeči vyjímám:³¹

„Vytýká se nám, že jednáme bez plánu, necharakterně, nepoliticky... Avšak stručně řečeno, jsme přesvědčeni o tom, že za našich časů se nedělá politika v ministerských křeslech ani na řečnické tribuně. Politika dostala vyšší stanovisko: dnes dělá politiku světový duch! A ten volá k národům: Jste svobodní! Náleží vám opět vaše přirozená práva, musíte si je uchovat, nechcete – li být zničeni!“³²

³⁰ Viz. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 24.

³¹ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 23.- 25.

³² Viz. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 25.

Přímým důsledkem této řeči byla skutečnost, že se vláda načas raději stáhla z hlavního jeviště politických sporů, avšak přezdívky, kterou si při této příležitosti vysloužila, se už nikdy nezbavila, stala se „vládou světového ducha, který se vznáší v povětří“. Hans Kudlich vystoupil znovu 8. srpna v závěru zasedání s úmyslem upřesnit svůj návrh a dát případným debatám určitý směr. Myšlenka to byla dobrá, ale Kudlich tímto svým projevem podnítil další poslance, aby vystoupili s pozměňovacími či doplňujícími návrhy. Bylo jich podáno na 60. Tím se prosazení návrhu naopak zkomplikovalo. Přestože o principu nebylo sporu (žádný z návrhů se nevyslovoval pro zachování poddanství), hrozilo, že se debata rozmělní v malicherných sporech o relativně podružných detailech jednotlivých návrhů a v důsledku toho se bude oddalovat rozhodnutí naprosto klíčové otázky, totiž zrušení poddanství jako takového. Debata pokračovala. Do popředí se dostávala otázka případné náhrady za robotní povinnosti. Kudlich osobně byl stoupencem bezplatného zrušení roboty, k dalším zastáncům tohoto řešení patřil například haličský sedlák Ivan Kapusczak, který pronesl velmi zajímavou řeč k obhajobě svých názorů. Stejně tak zřetelně se však zformovala konzervativní opozice v čele s Josefem A. Helfertem, stoupencem odškodnění. Východisko ze spleťtité situace se svým návrhem pokusil nastínit dolnorakouský poslanec Franz Schuselka, který zdůraznil prioritu sociálně politického významu návrhu. Připustil za určitých podmínek jako možnost případnou náhradu státem. K němu se pak připojila poměrně silná skupina poslanců, mezi nimiž figuroval i Kudlich. Když už byli všichni „urobotováni“ debatami, vzal si 26. srpna slovo opět Kudlich. Opětně zdůraznil dějinnou omezenost instituce poddanství a poukázal na původní stav přirozené rovnosti a svobody lidí. Záměrně podtrhl též politický význam zákona. Otázku odškodnění ponechával k rozhodnutí příslušné komisi, která měla být k tomuto předmětu vytvořena. Když domluvil, přihlásil se k údivu všech přítomných vídeňský advokát a ministr spravedlnosti Alexander Bach, jako poslanci mu slovo již nepříslušelo, ale jako členu vlády ano. Jelikož věděl, že většina poslanců bude hlasovat pro odškodnění, udělal z celé záležitosti kardinální otázku důvěry. Podle Bachova vyjádření vláda souhlasí se zrušením osobního poddanství a uznává též plné osvobození půdy, ale trvá bezpodmínečně na tom, aby otázka odškodnění byla rozhodnuta již nyní a nebyla tak ponechána dalším dohadům v komisi.

Ve jmenovitém veřejném hlasování se vyjádřilo 174 pro náhradu za robotní povinnost 144 proti a 36 poslanců se zdrželo hlasování. 7. září bylo vypracováno definitivní znění zákona o zrušení poddanství, pozemkových vrchností a roboty, tím ale celá záležitost neskončila, vyvstala otázka způsobu publikace zákona. Ještě téhož dne byl nakonec vyhlášen císařským patentem, čímž se usnesení sněmovny dostalo autorizace panovníka.^{33*} Pro úplnost je třeba zmínit ještě jeden fakt, který poněkud relativizuje přínos Kudlichova návrhu. Podobnou iniciativu totiž vyvinul před časem i sám Ferdinand V., když 28. března vydal svůj patent o zrušení roboty, jímž se robota rušila nejpozději ke dni 31. 3. 1849. A poddání se z ní měli rovněž vykupovat za náhradu. Zákon vypracovaný v rámci sněmu byl oproti tomuto patentu širší a také byl, jako potvrzený panovníkem, větší jistotou. Císař ho nemohl jen tak sám od sebe odvolat (K srovnání viz. J. M. Černý: *Boj za právo*, str. 103 - 104 a 551 – 553).³⁴

Protože ústavní výbor svou práci na návrhu konstituce ještě nedokončil, měla být hlavním bodem jednání po několik následujících schůzí zpráva finančního výboru o některých vládních záměrech, o hospodářských reformách a též o požadavku na dodatečné navýšení rozpočtu. Debata, která se protáhla až do začátku října, nebyla již ve Vídni dokončena. Poslanci v rámci ní řešili zajímavé dilema: Vyhovět vládním požadavkům znamenalo v podstatě projevit důvěru ministerstvu, nevyhovět znamenalo, jak postřehl znamenitě Schuselka ve své řeči z 26. září, projevit nedůvěru Rakousku. Z tohoto projevu vyjímám:

„Nadešel čas, kdy se zdají naplňovat nešťastné a chmurné představy nepřátel Rakouska a svobody, totiž předpovědi, že Rakousko nemůže snést svobodu a pohromadě musí být udržováno jen násilným absolutistickým systémem. Všichni víte, že právě Metternich se pokoušel tímto způsobem omlouvat a ospravedlňovat svůj systém a bezprostředně před útekem ironicky prohlásil: Děkuji se a přeji Rakousku hodně štěstí. V době, kdy se jedná o existenci monarchie, musíme si položit otázky: Nač jsme tady? Proč nás sem osvobozené rakouské národy poslaly? Jistě ne proto,

^{33*} Tímto aktem byla prosazena zásada, že zákony sněmovny potřebují sankce panovníka, resp. že panovník má právo veta proti takovým usnesením sněmu. Odmítnout tento výklad (autorem nebyl nikdo jiný než lišák Bach) si sněmovna nemohla dovolit, jelikož by jinak znemožnila zrušení roboty a poddanství (Srov. Malý, Karel a kol. autorů: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, LINDE Praha a.s., Praha 1999, str. 178.).

³⁴ Srov. Urban Otto: *Kroměřížský sněm: 1848 – 1849*, Argo, Praha 1998, str. 25 – 30.

abychom Rakousko rozpustili, neboť proto jsme se tady nemuseli scházet. Naopak odpověď musí znít: Jsme zde shromážděni z vůle suverénního lidu, abychom Rakousko zachovali, abychom z Rakouska udělali organický života schopný celek a dokázali, že Metternich a podobně smýšlející neměli a nemají pravdu; jsme tu proto, abychom vybudovali stát, který spojí různé národy ve svobodném národnostním státě, který splní své vysoké poslání v zájmu jednotlivých národů, v zájmu státně politického systému Evropy, zájmu humanity a civilizace.“³⁵

Ve stále napjatější situaci byly tedy, ve zdánlivě s nimi nesouvisející debatě o penězích a financích, nastolovány otázky zásadního politického významu. Dalším významným tématem na pozadí této debaty byla též sociální otázka. Mnozí poslanci přednesli z tribuny sněmu otřesná fakta týkající se pracovních a životních podmínek zejména dělníků, ale i živnostníků. Pokaždé, když byla vláda přítomna zasedání sněmu, byla znova a znova dotazována na smysl vládní politiky vůči Uhrám. Jednotliví ministři odpovídali neurčitě a vyhýbavě. A tak znovu rostla nedůvěra k vládě, k dvoru a potažmo i k císaři. Byť ani poslanci ani veřejnost nebyli zdaleka dobře informováni, měli k této nedůvěře důvodů více než dost.³⁶

Císař se do Vídně vrátil v srpnu, pouhých několik dní po příměří sjednaném maršálem Radeckým v Itálii, a nešlo jen o symbolickou shodu okolností. Po potlačení svatodušních bouří tu byl další krok směrem k aktivizaci kontrarevolučních sil. Uzavřením tohoto míru byl vyřešen logisticky nejsložitější a finančně nejnáročnější problém. Oddíly pěchoty a dělostřelectva mohly být převeleny tam, kde chyběly, a na obzoru se konečně rýsovalo vyřešení uherské otázky. Koncem srpna Ferdinand odňal pravomoci oběma regentům a znova začal formálně vykonávat funkci hlavy státu. Odmítl troufalou politiku uherské vlády, v hodnosti bána potvrdil chorvatského generála Jelačiče, ten pak se svým vojskem 11. září zahájil tažení proti Uhrám. Snahy uherské vlády jednat za této situace s panovníkem a zástupci rakouské vlády k ničemu nevedly, a tak se obrátila prostřednictvím svých zástupců i na říšský sněm. V této situaci nechal prezident sněmu Antonín Strobach dne 19. září (hned po zahájení schůze) přečíst pověření deputace uherského sněmu. (Přišla s žádostí, aby mohla vystoupit před zástupci

³⁵ Viz. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 37, 38.

³⁶ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 37 – 39.

rakouských národů). Jednací řád přijímání deputací nedovoloval, muselo by se tedy jednat o výjimce. Proti tomu se ostře postavili čeští liberálové Brauner, Rieger, Trojan, Klauďy (a dokonce i jinak zdrženlivý František Palacký). Žádali zamítnutí přijetí deputace z formálních, ale i věcných důvodů.^{37*} Po českých řečnících se marně pokoušel o roli prostředníka Löhner, který ve svém projevu apeloval na slovanskou velkorysost. V ohrožení uherské revoluce, a jak se ukázalo právem, viděl ohrožení svobody středoevropských národů vůbec. V podobném duchu, byť radikálněji, se vyjádřili Schuselka nebo Violand. Po tomto v podstatě česko - německém řečnickém souboji vystoupil rovněž poslanec Helfert. Na rozdíl od předchozích řečníků, kteří více méně tlumočili jen své názory, podal a stručně zdůvodnil přímý návrh na nepřijetí deputace. Tím připravil půdu dalším poslancům centra a také premiérovi Wessenbergovi, který předestřel vládní stanovisko. Při konečném hlasování byl většinou 186 ku 106 hlasům přijat Helfertův podnět. Šlo o jediný případ, kdy všichni čeští zástupci ve sněmu hlasovali ve stejném duchu, tedy pro přijetí. Důsledky odmítnutí uherských poslů se měly brzy projevit.³⁸

Sněm pokračoval v projednávání finančních otázek až do té doby, než 3. října předseda ústavního výboru Fejfalík neoznámil plénu sněmu, že první část návrhu ústavy je hotova a připravena k projednání. Poslanci rokovali ještě celý den 5. října a v závěru se dohodli, že se v pořadí již 52. schůze bude konat v sobotu 7. října. Avšak události nabraly, jako již tolikrát předtím, zcela jiný směr.³⁹

V Uhrách se situace pro rakouská vojska nevyvíjela příznivě, houževnatý odpor nutil generála Jelačiče a jeho síly stále ustupovat. Potřeboval posily. Když měla být přesunuta na podporu císařských armád část vídeňské posádky, došlo 6. října k živelné vzpouře obyvatelstva, při níž byl lynčován a následně i zavražděn ministr války hrabě Latour. Vídeň opět povstala. Pozdvižení nastalo samozřejmě i ve sněmovně, kde se v odpoledních hodinách začali scházet jednotliví poslanci.

^{37*} Vyhraněné protimaďarské postoje byly zrcadlem neméně vyostřených protislovanských stanovisek tehdejší uherské politiky a smutným, ba tragickým vyústěním národního nedorozumění a nepřátelství (Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 41.).

³⁸ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 39 – 43.

Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 134.

³⁹ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 43.

Prezident Strobach nechtěl z formálních důvodů schůzi zahájit. Ve sněmovně totiž nebyl dostatečný počet členů. Poté, co došla zpráva o smrti hraběte Latoura, prezident Strobach s několika dalšími poslanci raději odešel. Na jeho místo nastoupil viceprezident Smolka, který bez rozpaků prohlásil 52. schůzi za zahájenou. Vzápětí byl přijat návrh na permanenci a vytvoření permanentního výboru. Nikdo tenkrát nemohl tušit, že tato schůze skončí až 31. října.⁴⁰

Zpočátku vypadalo vše slibně, ještě před půlnocí provolávali přítomní poslanci slávu císaři, od kterého přinášel uspokojivé zprávy Pillersdorf. Ale hned následujícího dne panovník opět rezignoval na svou vůdčí roli, rozloučil se sídelním městem a prchl s početným doprovodem, tentokrát do Olomouce. Klíčovým problémem tohoto říjnového povstání byla skutečnost, že nikdo nechtěl převzít odpovědnost za nastalé události a vyvodit z toho příslušné důsledky. Nikdo nechtěl stát v čele. Povstání nemělo skutečný revoluční orgán, a tak se na obou stranách barikád vlastně jen vyčkávalo. Ústavodárný sněm za této situace zaujal neutrální postoj a pokoušel se alespoň v prvních týdnech nejistoty aktivně napomáhat uspokojivému řešení. Prostřednictvím městských orgánů se snažil o uklidnění poměrů ve Vídni, aby pak získal možnost vyjednávat s dvorem. V přijatých proklamacích a adresách císaři, posílaných po jedné delegaci za druhou se stále znovu poukazyvalo na výjimečnost událostí ze 6. října, apelovalo na odvolání nepřiměřených vojenských opatření a požadovalo ustavení nové vlády z mužů, jenž požívali obecné důvěry. Všechny snahy sněmu o kompromisní řešení byly marné a po poslední Pillersdorfově misi 28. října se sněm vzdal dalšího úsilí a naděje. Jelikož vídeňské povstání nepodniklo žádnou cílevědomou revoluční akci, dala se v celku čekat protiakce kontrarevoluční. V této době prudce stoupá hvězda generála Alfréda Windischgrätze, který byl zvláštním manifestem císaře Ferdinanda jmenován vrchním velitelem všech rakouských armád (s výjimkou italského vojska, stále pod vedením maršála Radeckého) a zároveň mu byla udělena „přiměřená plnomocenství, aby dílo pokoje v říši podle uznání svého co možná nejdříve dokončil“.⁴¹

⁴⁰ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 43, 44.

⁴¹ Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 44, 45, 47.

Windischgrätz nejprve nějaký čas soustřeďoval dostupná vojska k Vídni, 22. října pak vyhlásil stav obležení a nadiktoval podmínky kapitulace města. Vídeň byla i přes hrdinský odpor několika tisíc bojovníků ve dnech 28. - 31. října dobytá. Znova a znova poslanci protestovali u císaře proti Windischgrätzovu postupu, ale bezvýsledně, stejně zoufalé byly jejich protesty proti rozhodnutí, kterým byl o několik dní dříve ústavodárný sněm přeložen do provinční Kroměříže.⁴²

⁴² Srov. Urban Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 43 – 45, 47, 48.

4. Zasedání sněmu v Kroměříži

Podle císařského rozhodnutí se měl sněm v Kroměříži znovu sejít 15. listopadu, ale protože v relativně krátké době nebylo možné zařídit vše potřebné, bylo toto datum nakonec o týden posunuto. Ani poslanci se do nového místa konání sněmu zrovna nehrnuli. Oproti téměř čtyřsettisícové Vídni byla Kroměříž jen menším městečkem s pouhými několika tisíci obyvateli. Poslanci se museli uskromnit, a to jak co se týče místa rokování (jednací sál v arcibiskupském zámku byl téměř o polovinu menší než vídeňská zimní jízdárna), tak i ve svém soukromí. I přes všechny dříve či později nastalé problémy se nakonec přeci jen podařilo zajistit technicky skutečně hladké pokračování jednání sněmu. Horší to bylo s vnitřními, niternými pocity poslanců. Ti vcelku z pochopitelných důvodů vnímali tuto nucenou deportaci jako nepřiměřenou degradaci svého poslání, bylo totiž jasné, že sněm byl odstaven na vedlejší kolej. Důsledky porážky revoluce ve Vídni byly nesrovnatelně závažnější, než potlačení pražského povstání v červnu 1848. Windischgrätz se svou armádou ovládl a plně kontroloval vlastní centrum říše. Odmítl sice formální hodnost vojenského a politického diktátora, jeho faktická moc mu teď však dovolovala učinit prakticky cokoli. To, že sněm mohl dále pokračovat na svých pracích, byť z kruhů kolem generála bylo víc než slyšet, že s touto ostudnou hrou na konstituci by mělo být co nejrychleji skoncováno, bylo ovlivněno celkovou situací ve střední Evropě. Prozatím se tedy Windischgrätz musel spokojit s vytvářením tlaku na sněm s pomocí budoucí vlády, která vznikala pod generálovou patronací, a počítal také tak trochu s tím, že i v rámci sněmu existuje skupina poslanců, která by za určitých okolností podporovala návrat k dřívějším poměrům. Nová vláda byla formálně potvrzena 22. listopadu 1848 (tedy ve stejný den, kdy byla obnovena jednání sněmu). V čele kabinetu stanul Felix kníže Schwarzenberg. Svá místa si podrželi věrní Krauss a Bach, nejvýznamnější resort vnitra byl svěřen hraběti Stadionovi. Za takových okolností a takového rozložení sil se sněm vrací ke svým přerušným jednáním.⁴³

⁴³ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 49, 50.

I. schůze 22. 11. ^{44*}

Slavnostní zahájení sněmu v Kroměříži. Na pořadu byla volba nového předsedy sněmu. Tato volba předsedy měla být určitým měřítkem pro to, zda bude či nebude zachována přímá kontinuita s vídeňskými jednáními. Zvolen byl celkem přesvědčivě František Smolka (131 hlasy proti 124 Strobachovým). Jeho vítězství bylo však hned v zápětí relativizováno, když oběma viceprezidenty byli zvoleni (jako určité brzdy) poslanci centra C. Mayer a J. Lasser. Důsledky této volby se měly ukázat za krátký čas.^{45*} Následovala řeč poslance Schuselky, se zjevnou snahou obhájit legitimitu vídeňských jednání v kritickém období. Nepodal žádné návrhy, vybídl jen sněmovnu, aby pokračovala dále ve své práci.⁴⁶

II. schůze 27. 11.

Přítomno bylo 296 poslanců. I na této schůzi se sněmovna opět vrátila k vídeňským událostem, rozhořel se spor o platnost posledních sezení ve Vídni, čteny jsou protokoly 52. schůze. Rieger vystoupil svou řečí proti těmto protokolům. Souhlasí s ním Brauner a také většina ostatních českých poslanců. Do sněmovny přichází ministerstvo, F. Schwarzenberg čte program vlády. (Úplné znění programu Schwarzenbergovy vlády viz. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 664 - 667) Vládní prohlášení bylo netrpělivě očekáváno. Šlo o dokument, ve kterém bylo každé slovo důkladně zváženo, každé slovo mělo v rámci textu svůj význam. Ruku v ruce s tím však kráčela jeho ambivalence, jeho dvojnáčnost. Na jedné straně se v něm říká: „Chceme konstituční monarchii se vsí upřímností a bez obalu.“ Hned další věta však

⁴⁴ * 1. schůze v Kroměříži, 53. schůze sněmu jako takového.

⁴⁵ * Poslanci centra byli událostmi, které se ve Vídni udály, postiženi nejméně. A v podstatě jim konvenovaly (Srov. Urban Otto: *Kroměřížský sněm: 1848 – 1849*, Argo, Praha 1998, str. 51.).

⁴⁶ Srov. Urban, Otto: *Kroměřížský sněm: 1848 – 1849*, Argo, Praha 1998, str. 50, 51.

Srov. Spáčil, Jindřich: *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*, Knihovna informací, Praha 1933, str. 81.

jakoby toto tvrzení chtěla popřít, když výkon zákonodárné moci vázala na pospolité rozhodování mocnáře a zástupců národů, přičemž však všechny výsledky porad sněmu podmiňovala sankcí panovníka. Velmi hořce zní při vědomí toho, co mělo v budoucnosti nastat, vůle vlády postavit se do čela tohoto dychtění po svobodě. Stejně tak zrádný byl slib pomoci, ulehčení práce kroměřížskému sněmu. A k upřímnosti mají daleko i nejedny výkřiky potvrzující přirozená a nezadatelná práva. I přes tento fakt, a možná také proto, že poslanci tuto přetvářku zatím zcela neodhalili, bylo toto prohlášení Schwarzenbergovy vlády přijato s nadšením, s ulehčením a jeho čtení doprovázeno souhlasným potleskem a výkřiky.^{47*} Ve finále představil Schwarzenberg koncepci vládní „velkorakouské politiky“ vymezující se jak proti frankfurtským snahám Němců, tak proti uherskému „separatismu“. Povzbuzen tónem tohoto programu vlády, jal se poslanec Schuselka interpelovat vládu stran událostí ve Vídni a o některých dalších aktuálních otázkách. Schwarzenbergem byl však rychle poučen o tom, že vláda „světového ducha“ skončila. „Protože nejsme pouhý součet ministrů, nýbrž skutečná vláda, odpovídáme vždy až po důkladné poradě a tehdy, budou-li nám předány dotazy také písemně!“ Nebylo pochyb, že nastoupila vláda silné ruky.⁴⁸

Tímto vládním programem bylo poslancům „nakukáno“, že vláda bude dělat všechno pro to, aby sněmu při plnění jeho významného úkolu pomohla. Iluze to byla v této chvíli dokonalá. Ale opak byl pravdou. Vláda měla sněm obcházet, posléze ho ignorovat a všemožnými jinými způsoby stěžovat jeho práci. Rovněž staré vrchnostenské úřady hází sněmu všemožně klacky pod nohy, jelikož těžce nesou ztrátu svého dříve výsadního postavení. S nástupem této vlády se Rakousko opět vrátilo k systému, kdy výkonná moc de facto suplovala zákonodárnou. Parlament se stává pouhou loutkou, pouhou kulisou. Věci se napříště dějí mimo něj a jsou mu pouze oznamovány.⁴⁹

^{47*} Panovaly totiž obavy z toho, že by Schwarzenberg mohl přečíst nejvyšší rozhodnutí o rozpuštění sněmu (Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 52.).

⁴⁸ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 81. Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 51, 52.

⁴⁹ Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 147.

Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 95.

III. schůze 30. 11.

Žádný z ministrů nebyl přítomen. Byly schváleny dodatečné volby poslanců a po nich důležité sněmovní účty. Následně byl projednáván sněmovní řád. Rozprava o sněmovním jednacím řádu, která se táhla od 30. listopadu do 19. prosince, byla uměle prodlužována, protože konstituční výbor nebyl se svými návrhy hotov a sněmovna by tak jinak neměla vlastně o čem jednat.⁵⁰

IV. (mimořádná) schůze 2. 12.

Tuto schůzi svolal Schwarzenberg telegraficky z Olomouce na 12 hodin s tím, že vláda chce učinit důležité sdělení. Poslanci s napětím spěchali do sněmovny, aniž věděli něco víc o tom, proč byli svoláni. Nervozita stoupala, stejně tak jako před několika dny mohlo jít o jejich poslední schůzi. Poslanci levice se strachovali, že budou vydáni účastníci vídeňské říjnové revoluce, jiní zas očekávali rozpuštění sněmovny a oktrojování ústavy. Konečně s dvouhodinovým zpožděním se ozvalo „Ministři jsou zde“, přichází Schwarzenberg, vystupuje po schodech na řečniště a slavnostně oznamuje: „Panové dnes se stal světodějný skutek!“. Poté začal číst protokol, jímž se Ferdinand V. vzdává trůnu ve prospěch svého synovce Františka Josefa I. Tento „palácový převrat“ byl připravován již dávno, šlo pouze a jen o to ho správně načasovat. Jako vhodný nástupce zkompromitovaného „konstitučního císaře“ byl vybrán jeho synovec, revolucí nepoznamenaný František Josef. Ti, kdo ho na trůn dosadili, si od něj slibovali především to, že v něm říše nalezne, čeho je jí třeba nejvíc - pána.⁵¹

Odstoupení Ferdinanda V. zapůsobilo na sněm nebývalým dojmem, přeci jen to byl on, kdo jim daroval konstituci. Zároveň nevěděli, co od nového císaře čekat.

⁵⁰ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 81, 82.

⁵¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 82, 83.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 51, 52.

Srov. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998, str. 136, 137.

Schůze, při níž byla poslancům oznámena změna trůnu, usnesla se vypravit dvě pozdravné deputace – jednu do Olomouce a druhou do Prahy. Na přijetí tohoto usnesení měli lví podíl zejména poslanci centra, kteří přijali změnu na trůnu s jásotem. Ostatní spíše s rozpaky. Vždyť takto závažný akt, jakým konstituování hlavy státu bezesporu je, se udál bez jakékoliv, byť jen pasivní účasti poslanců, kteří byli takto postaveni před hotovou věc. V myšlenkách poslanců se mísily obavy jednak z návratu kabinetní politiky, jejímž příkladem tato „akce“ zcela jistě byla, jednak obavy, že by se nový císař mohl vracet k absolutistickým řádům. A že to už tenkrát nebyly obavy zcela nepodložené, vypovídá dikce nástupnické listiny. Bylo v ní totiž použito predikátu František Josef I., z boží milosti císař rakouský, král uherský a český. Naopak zcela záměrně se vyhýbal přídomku konstituční císař. Chtěl sice nadále postupovat „ve srozumění s národy“, ale jinak své veškeré konání směřoval pod ochranu boží.⁵² (Oba manifesty viz. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 671 – 673, 673 - 675)

V. schůze 4. 12.

Schůzi předsedal viceprezident Mayer, na lavicích ministerských se opět nikdo neobjevil. Nejdříve byla provedena volba do sněmovních výborů. Následně se přeci jen dostavil ministr financí, aby sněmovnu seznámil se stavem státního hospodářství. Příjmy činily 112.507.932 zl. a vydání 156.013.094 zl. Žádná „idylka“ to nebyla, naopak šlo o na tu dobu docela slušný deficit. Je třeba ovšem podotknout, že tento deficit Rakousko přebíralo jako dědictví z absolutistických dob.^{53*} Veliké částky šly především na vojsko, což představovalo celé dvě třetiny výdajů rozpočtu. Ministr mluvil rovněž o předlohách zákonů o potravní dani, o dani solní a

⁵² Srov. Spáčil, Jindřich: *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*, Knihovna informací, Praha 1933, str. 83, 84.
Srov. Urban, Otto: *Kroměřížský sněm: 1848 – 1849*, Argo, Praha 1998, str. 53, 54.

^{53*} Špatné hospodářské poměry v Rakousku jsou ovšem mj. také jednou z příčin, proč nezískává sněm důvěry (Srov. Spáčil, Jindřich: *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*, Knihovna informací, Praha 1933, str. 86.).

o státní loterii. Poslanec Zemialkowski učinil návrh, aby se finanční záležitosti vyřizovaly až po skončení jednání o konstituci.⁵⁴

VI. schůze 7. 12.

Jednací řád sněmovny je ve třetím čtení. Sněmovna si vyslechla zprávy o deputacích vyslaných k novému císaři a k Ferdinandu V. Schuselka přichází s interpelací, proč nový císař nepoužívá titulu konstituční.⁵⁵

VII. schůze 11. 12.

Předseda sněmovně oznámil, že podvýbor pro základní práva brzy skončí své práce a vybízí proto konstituční výbor k rychlejšímu tempu. Opět proběhly některé interpelace ministrům. Projednáván byl jednací řád. V rámci ministerstva vnitra se zatím pilně pracuje na novém znění obecního řádu. Poslanci jsou rovněž přizváni k poradám a jsou naprosto znepokojeni byrokratickým systémem Stadionovým. Karel Havlíček Borovský v Národních novinách se tohoto centralistického návrhu přímo děsí, když píše:⁵⁶

„Zhrozil jsem se té centralisticko - byrokratické nestvůry. Kdyby obce takové obecní zřízení dostaly a dle něho své záležitosti řídily, byla by svoboda naše na dlouhé časy zakopána!“⁵⁷

⁵⁴ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 85, 86.

⁵⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 86

⁵⁶ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 86, 87.

⁵⁷ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str.87.

VIII. schůze 14. 12.

Na počátku bylo oznámeno, že se někteří poslanci své funkce vzdali. Mezi nimi figuroval i Karel Havlíček Borovský. Ten byl zvolen původně dokonce hned na 5 místech, mandát nakonec přijal za Humpolecko. Voliči k němu vzhlíželi s velikými nadějemi, že právě on bude jedním z velkých řečníků. Opak se stal pravdou. Mnohem více než řečnění se i během zasedání sněmu věnoval žurnalistice. Zasílal krátké glosy do Národních novin. V tomto ohledu (protože jako poslanec proslul v podstatě jen svými návrhy na konec debaty) je třeba jej pochválit, byl výtečným pozorovatelem a kritikem všeho, co se tu seběhlo. Mandát přijímal jistě s velikým optimismem a očekáváním, postupně však v něm rostl pocit o bezúčelnosti sněmu, což jistě také přispělo k jeho následnému rozhodnutí o složení mandátu. Nakonec dospěl k názoru, že své vlasti prospěje víc jako redaktor než jako poslanec.⁵⁸

Karel Havlíček Borovský nebyl však jediný, u něhož těžiště jeho zdejší práce leželo mimo ústavodárný sněm. Josef Kajetán Tyl tu napsal dramata Krvavé křtiny, Drahomíra a její synové či frašku Tvrdohlavá žena, W.W.Tomek tu pilně připravoval k vydání svůj Dějepis pražský. Zkrátka během zasedání sněmu se jistě stihla vykonat i řada dalších věcí.⁵⁹

Znovu byl projednáván jednací řád. Netrpělivost se vkrádá již i mezi poslance, nespokojenost s nemohoucností sněmu, který si nemůže poradit ani jednacím řádem, stále vzrůstá. Důsledkem je deziluze a z ní pramenící všeobecná ochablost pracovní. Na této schůzi byl také podán návrh, aby osoba císařova byla při jednání sněmovních pomínuta.⁶⁰

⁵⁸ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 87,63,65.

⁵⁹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 66.

⁶⁰ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 87.

IX. Schůze 18. 12.

Po projednání běžných správních záležitostí ministr financí přednesl návrh na schválení státní půjčky 80.000.000 zl. O této půjčce se rozpoutala velmi ostrá debata. Později, možná i trochu z obavy, aby se nebrzdila již tak dost pomalá jednání sněmu, byla půjčka odsouhlasena, byť v menším rozsahu. Rovněž byl učiněn dotaz, zda nový panovník přejímá všechny sliby a práva dané předešlým císařem.⁶¹

X. schůze 19. 12.

Konečně po dlouhých dohadech byl přijat jednací řád. Jednací řád byl v průběhu jednání v mnoha bodech významně revidován. Nejvýznamnější změna se týkala způsobu hlasování. Po bouřlivé diskusi dostalo přednost tajné hlasování před veřejným a jmenným hlasováním. Byl to významný ústupek od zásady „mužné otevřenosti“ prosazený provládním centrem a částí pravice. Toto spojení se zanedlouho mělo upevnit a projevit se v následující volbě předsednictva sněmovny. Kdyby vydrželo, mohla vláda získat vítanou podporu své politiky. Ovšem veškerá spojení v rámci tohoto sněmu byla řízena mnohem víc momentální situací než prozíravými politickými strategiemi. Návrh o nedotknutelnosti poslanců byl odložen na neurčito.⁶²

XI. schůze 20. 12.

Do popředí sněmovního zájmu vystupuje jednání o návrhu základních práv. Prvními referenty byli zvoleni poslanci František Ladislav Rieger a Franz Hein.

⁶¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 87, 88.

⁶² Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 88.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 54, 55.

Následně se čte řada poslaneckých interpelací. Po uplynutí měsíce je opět na řadě volba prezidenta sněmu. Z 332 přítomných poslanců dostal Smolka 143 hlasů, Strobach 130, nebylo tedy dosaženo absolutní většiny. K té by bylo třeba dosáhnout 167 hlasů. Volba se tedy opakovala, přičemž tentokrát bylo třeba dosáhnout pouze většiny poměrné. V nové volbě dostal Smolka 157 hlasů a Strobach 166, byl tedy zvolen novým předsedou sněmu. Jeho zvolení předsedou bylo jednoznačné vítězství pravice. Potřebné hlasy přišly z centra, které nejprve neúspěšně kandidovalo C. Mayera. Za tuto svou službu obsadilo opět místa obou dvou náměstků, kterými se stali Anthon von Doblhoff a Dr. Johann Hasslwanger.⁶³

XII. schůze 21. 12.

Sněmovna se konečně dostává k plodné práci. Byl jí představen návrh základních práv obsahující 29 článků a provedeno jeho první čtení. Navzdory korekturám provedeným v rámci ústavního výboru zůstal návrh základních práv pozoruhodným dokumentem a téměř bezvýjimečně byl přijat souhlasným potleskem pléna sněmovny. Bez dalších debat byl doporučen do druhého čtení. Byl vznesen Schuselkův dotaz, jak pokračují práce na dalších částech ústavy. Vystoupil Fejfalík s tím, že výbor ještě není hotov, ale své dílo uspíší. Sněmovna pak vyjádřila přání, aby ústava byla hotova nejpozději v polovině března 1849, tj. k výročí pádu starého režimu. Na tomto místě je třeba také zmínit dosavadní práci Ústavního výboru a jeho podvýborů, byť se odbývala na neveřejných zasedáních. Třicetičlenný ústavní výbor byl zvolen 31. července tak, že každou zem či správní obvod zastupovali tři poslanci. Již 2. srpna si jeho členové zvolili své předsednictvo v čele se zdrženlivým J. Fejfalíkem, 3. srpna pak dva podvýbory, které měly vypracovat a předložit konkrétní texty. Prvnímu tříčlennému podvýboru ve složení: Rieger, Violand, Hein, bylo uloženo vypracovat návrh Základních občanských práv, druhý, pětičlenný, ve složení: Mayer, Smolka, Palacký, Goldmark a Gobbi měl připravit další části

⁶³ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 88.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 55.

připravované ústavy, tj. zejména architekturu politického systému spolu s vymezením vzájemného postavení jednotlivých orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. Především zásluhou F. L. Riegra byl návrh podvýboru tří hotov v poměrně krátké době a již 18. srpna mohl být předložen plénu ústavního výboru. Návrh byl uspořádán ve smyslu Deklarace práv člověka a občana, ovlivněn americkými a francouzskými liberálními idejemi, obsaženými v prohlášení nezávislosti USA (1776) a v deklaraci práv člověka a občana (1789). V případě Prohlášení nezávislosti se jednalo především o teorém, že všichni lidé jsou si rovni, jsou nadáni od Stvořitele jistými nezczitelnými právy, mezi kterými jsou nejvýznamnější život, svoboda a osobní štěstí. Původ vší svrchovanosti sídlí dle tohoto dokumentu v národě. Zdrojem inspirace byla též zásada první francouzské ústavy z roku 1891 (jejíž součástí Deklarace práv byla) : „Žádný sbor, ani osoba nemůže provozovat moc, která by výslovně z něho vycházela.“⁶⁴ Přijetí tohoto velice svobodomyšlného návrhu by znamenalo zásadní zásah do společenských vztahů a v jeho důsledku vytvoření zcela nové, občanské společnosti. Proto se tento návrh stal 22. srpna, kdy v ústavním výboru začalo jeho projednávání, a též ve dnech po něm následujících předmětem někdy velice nesmlouvavých diskusí. Oba zpravodajové – Rieger a Hein museli zpočátku čelit nejrůznějším námitkám, zejména k principu suverenity lidu ze své podstaty neslučitelnému s monarchistickým principem, ale například i k otázce zrušení šlechty. Opatrnější členové, jakými byli například Pinkas nebo Palacký, sice chtěli zrušit šlechtická nadpráví, nikoli však instituci šlechty jako takové. Rieger, Violand či Goldmark požadovali kategorické zrušení šlechty. Poměry v ústavním výboru dobře charakterizuje skutečnost, že při konečném hlasování ve výboru stoupenci bezvýhradného zrušení šlechty zvítězili o pouhý jeden hlas! Neméně vzrušeně se mluvilo také o otázce trestu smrti. Projednávání návrhu v ústavním výboru bylo ukončeno 2. října, poté mohl být hotový text předložen plénu a zveřejněn. Pokračovalo se však až v Kroměříži. Návrh byl předán k posouzení devíti oddělením sněmu. Podle usnesení měl být během 14 dnů vrácen s připomínkami k případnému přepracování. Tak se také stalo a ústavní výbor příslušnou revizi

⁶⁴ Viz. Adamová, Karolina: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 26.

provedl (mezi 12. a 19. prosincem). Někteří poslanci centra (zejména Mayer s Lasserem) se postarali o podstatné oslabení návrhu. Riegrovi se nepodařilo obhájit první tři paragrafy a jejich obsah byl zredukován do skromného tvrzení, že „Veškeré státní moci vycházejí z lidu a jsou vykonávány ústavou stanoveným způsobem.“ Nezůstalo ani u původního bezvýhradného zrušení šlechty, byť tentokrát Riegra podpořil i Palacký a změnilo se také ustanovení o trestu smrti, nadále se mělo vztahovat jen na politické zločiny.⁶⁵

Po této schůzi se rozcházejí poslanci na vánoční prázdniny, které mají trvat do 3. ledna. Odcházejí v nepříliš optimistické náladě, neboť je patrné, že vláda nabývá vítěznými akcemi generála Windischgrätze převahu. Její troufalost je stále větší. Windischgrätz ukazuje naplno svou sílu. Jemu podléhá Schwarzenberg i celé ministerstvo, on diktuje dvoru (a sněmovna mu proto není ničím). Ve Vídni jsou vykonávány popravy vůdců revoluce a chystá se vojenská akce proti Maďarům, kteří neuznávají nového panovníka. Čím úspěšnější je Windischgrätzovo vítězné tažení, tím více vzrůstá jeho moc a také obliba u mladého panovníka, který v něm vidí zachránce trůnu.⁶⁶

XIII. schůze 3. 1. 1849

Byly projednávány běžné záležitosti, provedena volba za odstoupivší poslance. Ministr Stadion odpovídal na početné interpelace z předvánoční doby. O základních právech se nejednalo.⁶⁷

⁶⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 89.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 56 – 59.

Srov. Adamová, Karolina: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 26

⁶⁶ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 89, 90.

⁶⁷ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 90.

XIV. schůze 4. 1.

Na pořadu bylo druhé čtení základních práv. Rieger byl zpravodajem. Přečetl znovu návrh základních práv, o němž měla být hned poté zahájena rozprava. Než však mohl promluvit první z řečníků, přihlásil se o slovo ministr vnitra Stadion. Stadion zaútočil svou řečí ostře proti základním právům. V prohlášení ministerstva, které četl za hrobového ticha v sále, v podstatě celý návrh odmítl jako výsledek „nepřiměřeného terorizování“. Trnem v oku mu byl zejména paragraf 1 a zásada v něm vyjádřená, prý se jím ruší monarchistický princip a k tomu poslanci plnomocenství od lidu určitě nedostali. Vyhrožoval, že přijetí tohoto článku bude ministerstvo považovat za útok na tento výlučný princip. Mj. také řekl: „My spatřujeme konstituční státní zřízení v tom, když zákonodárná moc dělí se s volenými zástupci lidu, a s právním bytem naší monarchie se nesnese tvrzení, že by všeliká moc pocházela z lidu.“⁶⁸

„Idea státní moci a suverenity lidu byla koncentrovaným vyjádřením ve své době těch nejprogresivnějších požadavků společenského vývoje obsaženého v teorii a praxi demokratického liberalismu.“^{69*} ^{70*} Návrh na její důsledné promítnutí do úvodních článků ústavy ve smyslu francouzské Deklarace práv člověka a občana a do řešení státoprávních poměrů rakouské monarchie bylo v podmínkách poloviny 19. století aktem politické prozíravosti navrhovatelů a jejich osobní odvahy.“⁷¹

⁶⁸ Viz. Adamová, Karolína: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 27.

^{69*} Ústředním bodem demokratického socialismu, který do značné míry ovlivňoval myšlení politiků bylo vytvořit podmínky pro nezávislého racionálně a samostatně uvažujícího občana, jako základní autonomní jednotky politického myšlení. A. de Tocqueville a J.S. Mill nečastěji spojovaní s touto fází vývoje liberalismu, přitom zdůrazňovali potřebu maximálního uvolnění lidských schopností v souladu s rozšiřováním individuálních svobod a politických práv garantovaných právním řádem. (Srov. Adamová, Karolína: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 25.)

^{70*} „Tocqueville vyjádřil i dilema všech liberálních společností spočívající v tom, že občan na základě sobě vlastní suverenity vytváří mechanismus politické moci a na druhé straně má touhu vymknout se tomuto mechanismu a být co nejvíce svobodný a suverénní.“ (Viz. Adamová, Karolína: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 25, 26.)

⁷¹ Viz. Adamová, Karolína: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 25.

Z této zásady pak měl vycházet celý další ústavní návrh, teorie suverenity lidu měla být jeho jednotícím prvkem, vše ostatní se z ní mělo odvíjet, na ni navazovat. Představy o katalogu práv prosazovaných do návrhu ústavy reflektovaly i mnohé další již tenkrát běžně uznávané myšlenky, které lze ve vztahu k jednotlivci charakterizovat následujícími tvrzeními: ⁷²

- „1. univerzální přirozená lidská práva má každý jedinec a nemůže se jich vzdát;
2. jsou výrazem svobody a nezávislosti, a to i vůči státu;
3. stát má být vytvářen na základě ústavní teorie dělby mocí;
4. zákonodárná moc se formuje na zásadách reprezentace a jsou pro ni typické: suverenita parlamentu a většinový způsob přijímání rozhodnutí;
5. autorita vlády je závislá na konsenzu těch, jimž vládne, a je omezena ve prospěch občanských práv a svobod.“ ⁷³

Zdrojem inspirace autorů návrhu ústavních článků o základních právech člověka a suverenitě lidu jsou nejen samotné ideje liberalismu, ale i zcela konkrétní prameny jako jsou prohlášení nezávislosti předcházející ústavu Spojených států amerických, datované 4. července 1776, Deklarace práv člověka a občana z 20. - 23. srpna roku 1789 a v neposlední řadě i v belgická ústava z roku 1831. ⁷⁴

Poslanec centra Wildner mluví také proti § 1, neshledává návrh dostatečně rakouský a domnívá se, že v něm řada věcí chybí. Žádá například, aby slovo občan bylo napříště nahrazeno výrazem Rakušan, a vznáší mnohé další připomínky. Byla také zahájena rozprava o ministerském prohlášení. Poslanci si přejí, aby bylo provedeno tiskem a teprve poté aby bylo pokračováno v debatě o základních právech. Zasedáním 4. 1. 1849 vyvrcholuje spor mezi sněmem a vládou. ⁷⁵

Ustanovení § základních práv mělo znít: **„Všeliká moc ve státě vychází z lidu a vykonává se způsobem v ústavě stanoveným.“** ⁷⁶

⁷² Srov. Adamová, Karolina: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 26.

⁷³ Viz. Adamová, Karolina: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 26.

⁷⁴ Srov. Adamová, Karolina: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 26.

⁷⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 90, 91.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 60.

⁷⁶ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 91.

XV. schůze 8. 1.

Po vyřízení potřebných administrativních záležitostí odevzdal nečekaně předseda Strobach předsednictví místopředsedovi Doblhoffovi, s tím, že když byl podán pilný návrh poslance Pinkase, on v tomto případě zaujal stranu, protože tento Pinkasův protest proti vyjádření ministerstva o základních právech podepsal a podle jednacího řádu tedy nesmí po dobu jeho projednávání sněmovně předsedat. Schůze byla bouřlivá. Poslanec Pinkas předčítá svůj protest proti jednání ministerstva, které se takto, způsobem nedůstojným a konstituci odporujícím, vměšuje se do jednání sněmu. A přímo jej přirovnal k předbřeznovému dvorskému dekretu. Odmítl podezírání z nemonarchického smýšlení, ale stejně tak hájil zásadu v 1. paragrafu vyjádřenou. Jeho projev byl provázen častým potleskem a zakončen neutuchajícím aplaudováním.⁷⁷

„Podle mého mínění a také názoru mých přátel leží od toho nešťastného vládního prohlášení ze 4. ledna svoboda myšlení, svoboda projevu a dokonce i svoboda usnášení tohoto konstitučního sněmu přede mnou pochována, a mně, pánové, připadlo smutné poslání držet této svobodě smuteční řeč... Nevím, pánové, zda mi ještě vůbec vládní prohlášení dovoluje, abych měl nějaký názor (veselost), neboť v něm je výslovně řečeno, že také mlčenlivé uznání principu suverenity lidu se dotýká koruny (velký potlesk). Přesto se musím vystavit nebezpečí a vyslovit názor o tomto paragrafu, abych zdůvodnil návrh, který činím se svými přáteli a dalšími stranami sněmu v zájmu uchování cti tohoto domu. Pánové, jsou jisté pravdy, rád bych je nazval pravdami politického zjevení; jsou to pravdy politické teorie, pravdy rozumu. Tyto pravdy, pánové, jsou pravdami proto, že jsou. Není třeba je vidět před sebou vytištěny, nemusejí být sankciovány, a přesto jsou pravdami (potlesk). Pánové takovou pravdu obsahuje onen tolik napadaný paragraf jedna!“ (potlesk)⁷⁸

Vedle řady dalších řečníků vystoupil s krátkým projevem Andreas Gredler, který stanul přímo v úžasu nad nepřírozenou koalicí levice a pravice. Nedivil se jen poslanec Gredler, ale všichni, kteří hlasovali proti Pinkasovu návrhu. Spojením levice a pravice vznikl konečně silný blok, který přes stále četné rozdíly

⁷⁷ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 60, 61.

Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 91.

⁷⁸ Viz. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 61.

v něm sdružených poslanců a jejich odlišná mínění obhajoval politickou svébytnost a svéprávnost sněmu. Teď už totiž šlo nejen o to jaká příští ústava bude, ale zejména o to, jestli vůbec bude. Tento protest byl jedním z posledních pokusů o vymanění sněmovny z naprosté moci ministerstva. Nakonec byl podepsán 178 členy sněmovny,^{79*} 99 poslanců bylo naopak proti. Stadion překvapený rázností tohoto návrhu, četl vysvětlení ministerstva, kterým se ministerstvo se snažilo své jednání omluvit. Situace začíná být natolik vypjatá, že je jisté, že vše musí skončit tím, že se rozejde buďto ministerstvo anebo sněm.⁸⁰

Rozpory levice a pravice v této vážné chvíli ustávají. Konečně vědomí společného nebezpečí a velikého úkolu sblízuje Čechy s Němci tak jako na počátku revolučního roku 1848. Ovšem sblížení levice a pravice přichází příliš pozdě. Ministerstvo počíná sněmovnu zcela ignorovat a dělá si všechno zcela po svém, jeho účast na jednáních je již víceméně sporadická.⁸¹

XVI. schůze 9. 1.

Pokračovalo se v podrobné debatě o jednotlivých paragrafech základních práv. Poslanec Borrosh mluví striktně pro ně, vybraní členové centra proti. Tito hájí zejména panovníkovo výsostné postavení ve státě, přitom zdůrazňují, že vládne z boží milosti. Konečně po dlouhé debatě navrhl poslanec Brauner, aby paragraf 1, který může vážně ohrozit další trvání sněmovny, byl dán na jiné místo a byl projednáván později. Nebylo mu však vyhověno.⁸²

^{79*} Proto bývá také někdy označován jako návrh Pinkas + 177. (Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 61.)

⁸⁰ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 92, Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 63.

⁸¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 92.

⁸² Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 93.

XVII. schůze 10. 1.

Po přečtení několika interpelací nastává generální debata o paragrafu 1. V ní vystupují nejprve dva generální řečníci – jeden pro a druhý proti. Pro paragraf mluví poslanec Löhner, který odmítá jako dávno přežitou patriarchální teorii o nedospělosti lidu a o jeho neschopnosti k samosprávě. Proti paragrafu 1 naopak vystoupil poslanec Lasser. Nakonec se přihlašuje ještě František Ladislav Rieger, aby dokončil debatu. Jeho téměř dvouhodinová řeč je jedna z nejskvělejších, které byly v Kroměříži vůbec proneseny. Šlo o nanejvýš kvalifikovanou obhajobu principu suverenity. Nad svobodomyšlností tohoto projevu celá sněmovna prý až dech zatajovala.⁸³ F. L. Rieger mj. pravil:

„Pánové, vy vidíte, že zásada našim ministerstvem vyslovená ve svých důsledcích vede nevyhnutelně k monarchii absolutní, ale náhled vašeho výboru byl jiný, náhled jeho byl, že nejvyšší mocnost, že všechna moc ve státě má svůj původ v lidu, že veškerenstvo lidu svobodnou vůlí svou částečně přeneslo tuto moc na mocnáře, že jí přeneslo na jeho rod dědičně k vlastnímu dobru svému a k většímu upevnění vlády. Nuže, pánové, na vás jest voliti!

Uznat zásadu ministerstva jest tolik, co vysloviti monarchii absolutní; přijmout zásadu výboru, znamená uznávati důstojnost lidskou, znamená prohlásiti svobodu lidu, jest tolik, co vysloviti, že ústava, v jejímž čele stojí zásada tato, má základ svůj ve svobodné vůli národu, v jeho přesvědčení o prospěšnosti a spasitelnosti monarchistického způsobu vlády, jedním slovem, že ústava je ústavou svobodnou, že jest pravou konstitucí (potlesk)!...

Pravda tato, byť sebevíc popírána zůstane přece vždy pravdou nezvratnou: Moci státní povstaly z vůle lidu, ony jsou jen k jeho dobrému, ony trvají jedině skrze lid!...

Pánové pravda tato není tak prázdnou teorií školskou, pravda tato jest plna významů a důsledků pro život praktický.

Často a zle byla sice tupena od knížat, tito mnohdy pošlapávali práva národův; oni odvolávajíce se ke svému dědičnému legitimnímu právu, osobovali si panovati nad národy, aby jim dokázali pravdu tuto, a věru těžce museli zato pykatí!

⁸³ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 93 - 94.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 64

Pánové, když jednou veškerý národ jednomyslně povstane v celé velebnosti hněvu svého, který smrtelník smí pak vystoupiti a říci: Já jsem rozený tvůj pán, ty, národe, jsi zrozen mně k poslušnosti (potlesk)!

Pánové, hněv národu jest vichřice mocná, dechem jejím kácejí se trůny, koruny padají z hlav pomazaných, a jako ohromná bouře zachvátí prastarý dub, tak uchvátí hněv lidu někdy i prastarý kmen panovnický, vytrhne jej ze života národu a zavěje jej do širé dálky jako nějaký lehký vrbový proutek! A od toho dne proték tento nazývá se pretendent!

Pánové, kdož by při úkazech tak neodolatelně přesvědčujících chtěl ještě tvrditi, že moc vlády nepochází z lidu? (potlesk)⁸⁴

Riegerova řeč sice sněmovnu uhranula, svého cíle však nedosáhla. Nakonec byl totiž přijat návrh illyrského poslance Karla Ullepitsche, aby paragraf 1 byl přeložen na jiné, méně nápadné místo listiny o základních právech. Je charakteristické pro práci této sněmovny, že těžší věci odkládá na neurčito.^{85*} Vláda nutí sněmovnu ke spěchu. Vytýká jí její údajnou přílišnou teoretičnost. Zároveň všemožně podrývá autoritu sněmu u samotných lidí. Roste nespokojenost s prací sněmovny a jejími výsledky. „Vytýká se jí, že za půl roku svého rokování vytvořila půl zákona o robotě a celou ostudu.“⁸⁶ Radikálové útočí zejména na to, že poslanci pravice koketují s vládou.⁸⁷

⁸⁴ Viz. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 65, 66.

^{85*} Faktem ale zůstává, že se ústavní výbor kroměřížského sněmu svého původního stanoviska nevzdal. Ideu suverenity lidu jako zdroje moci ve státě sice do části ústavy o základních právech neprosadil, ale nadále z ní vycházel. Dokazují to ustanovení o dělbě a výkonu státní moci. V § 33 návrhu ústavy se konstatuje, že veškerá vládní moc se může vykonávat pouze způsobem, který stanoví konstituce. To znamená, že veškerá moc se odvozovala od ústavy, která zase vycházela z vůle lidu. (Srov. Adamová, Karolina: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy, str. 27.)

⁸⁶ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 95.

⁸⁷ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 95 - 96.

XVIII. schůze 11. 1.

Ministr Bach vystupuje a útočí proti včerejší Riegerově řeči o paragrafu 1. Byl přijat § 2,^{88*} který zněl: „**Ústava a zákon určují, pod jakými výminkami se občanství rakouské dobývá, vykonává a pozbývá. Veškerost občanů jest národ.**“⁸⁹

Pak byl čten § 3^{90*} a debatovalo se i o něm. Byl to jeden z velmi průbojných paragrafů, zněl: „**Před zákonem jsou všichni občané rovni. Všelijaká nadprávi nějakého stavu, taktéž i šlechty jsou zrušena. Veškeré úřady a státní služby jsou všem k tomu schopným občanům rovně přístupny. Cizincům jest zamezeno vstupovati do občanských služeb a k vojsku. K veřejnému vyznamenání nebo odměnění dává právo pouze osobní zásluha. Žádné vyznamenání není dědičné.**“⁹¹

K paragrafu 3 pak vznikla plodná debata, jež ministerstvo pominulo jen úsměškem. Poslanec Ohéral navrhuje dodatek: „**Všechny přednosti stavů jsou zrušeny. Šlechtické znaky stát nechrání, ani neuděluje**“⁹² („Argumenty zastánců šlechtictví lze shrnout v podstatě do dvou bodů: 1. Rakousko se bez šlechty neobejde, každá společnost je diferencovaná a má vždy svou vedoucí skupinu. 2. Není vhodné šlechtu příliš dráždit, ponechme jí její historické památky včetně titulů, zrušením poddanství byla již stejně dost poškozena a ostatně lid to ani příliš nechce.“)⁹³

^{88*} Zmíněno občanství rakouské, pojímáno zřejmě jako jednotné a společné. Velmi důležité je ustanovení o původu moci ve státě. Jejím nositelem je národ, a to nikoli ve smyslu etnickém, ale jako společenství obyvatel, bez aspektu území. (Srov. Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 32.)

⁸⁹ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 96.

^{90*} Znamenal významný zásah do po věky trvajících dosavadního nerovného, stavovského uspořádání společnosti. Rušilo se a napříště neuznávalo jakékoli označování šlechtictví. Paragraf je doplněn o ustanovení zakotvující právo rovného přístupu k úřadům pro všechny občany. Veřejná vyznamenání měla být pro příště udělována jen na základě principu zásluhovosti, výslovně je odmítán jakékoli dědičný nárok (Srov. Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 32.).

⁹¹ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 96.

⁹² Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 97.

⁹³ Viz. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 67.

V rámci argumentace se hledaly různé příklady ať už v dějinách či v současnosti. Dolnorakouský poslanec Albert Neuwall přítomným poslancům připomněl popravu na Staroměstském náměstí. Nakonec celou tuto svou historickou exkurzi zakončil slovy, že chce-li jít někdo proti lidu, tak jde nejdřív proti šlechtě.⁹⁴

XIX. schůze 12. 1.

Bylo usneseno napříště rokovat v poměru třikrát týdně o základních právech, jedenkrát o běžných věcech.⁹⁵

XX. schůze 16. 1.

Po vyřízení nakupivších se naléhavých administrativních záležitostí pokračuje debata o paragrafu 3. Poslanec Dylewski hovoří pro paragraf a obviňuje šlechtu, že si své šlechtictví kupovala za peníze. Navrhuje, aby se šlechtě ponechaly tituly, ale za to by se jí vzala její historická práva.⁹⁶

XXI. schůze 17. 1.

Na začátku proběhla interpelace týkající se svobody tisku. Pak bylo opět pokračováno v rokování o paragrafu 3. K věci mluvili Schuselka, Borrosh a další. Konečně byl § 3, poněkud pozměněný, ale stejně radikální přijat.⁹⁷

⁹⁴ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 96, 97.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 67.

⁹⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 97.

⁹⁶ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 98.

⁹⁷ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 98.

XXII. schůze 19. 1.

Po rozpravě byl přijat § 4, beze změny. Zněl: „*Svoboda osoby jest zaručena. Nikdo nesmí odňat býti svému zákonnému soudci. Výsadní neb výmineční soudové nesmějí býti. Nikdo nesmí býti zatčen leč mocí soudního, důvody opatřeného rozkazu, krom pádu postižení v činu. Zatýkáci rozkaz musí zatčenému dodán býti buď hned, buď na nejdél ve 24 hodinách po zatknutí. Každý od nástrojů obecné bezpečnosti zadržený, musí ve 24 hodinách buď odevzdán býti svému řádnému soudu, nebo propuštěn. Každý obviněný má pod rukojemstvím neb kaucí, kteréž ustanoví soud dle zákona, vyšetřován býti na svobodě, výjmouc případnosti vytčené trestním zákonem.*“⁹⁸

XXIII. schůze 20. 1.

Další měsíc uplynul, a tak bylo nutné zvolit nového předsedu sněmu. V dramatickém souboji byl nakonec celkem jednoznačně zvolen František Smolka (201 proti 104 hlasům Strobachovým).

Tato volba však také poprvé ukázala jistou nepevnost pravolevé koalice (k níž oba rivalové patřili). V důsledku vzájemných rozbrojů se iniciativa opět ocitla v ruce provládního centra, které tu působilo jako jazýček vah.⁹⁹

⁹⁸ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 98, 99.

⁹⁹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 99.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 68.

XXIV. schůze 23. 1.

Na pořadu bylo projednávání § 5, jenž zněl: „*Jednání trestní a soudní jest veřejné ústní. Výjimky ustanovuje zákon. Při jednání trestním má místo proces žalobní. Poroty vždy rozhodují při zločinech, při přestupcích politických a těch, kterých se kdo dopustí tiskem. Nikdo nesmí býti znovu vyšetřován, kdož byl porotou za nevinného prohlášen.*“¹⁰⁰

Následovala téměř nekončící debata. K odhlasování paragrafu 5 na této schůzi již nedošlo.

XXV. schůze 24. 1.

Byla podána interpelace o svatodušních událostech v Praze a vzápětí po ní se pokračovalo v rozpravě o paragrafu 5, který byl nakonec přijat. V rámci debaty vzbudilo pozornost smutné konstatování lvovského advokáta Mariana Dylewského, který projevil lítost nad tím, že v době, kdy se jedná o vznešených občanských svobodách, vládne na sedmi desetinách území státu výjimečný stav. Pak už jen všichni poslouchali závěrečné slovo zpravodaje Riegera. Ten měl po klidné rozpravě relativně snadnou roli, přesto se neomezil na pouhé shrnutí a v opět vynikající řeči poukázal především na politický význam porotních soudů, též ústního a veřejného jednání před nimi.¹⁰¹

Pak byl čten § 6, který zněl: „*Trest může býti uložen jen výrokem soudním dle zákona, který v čas skutku byl v platnosti. Trest smrti pro politické zločiny jest zrušen. Trestu veřejné práce, veřejné výstavy na pranýř, bití, cejchování, občanské smrti nebo pobrání statků, nesmí se užívat.*“¹⁰²

¹⁰⁰ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 99.

¹⁰¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 100.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 68, 69.

¹⁰² Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 100.

Debata o tomto paragrafu byla opět bouřlivá a protáhla se na další tři schůze. Tento paragraf stejně jako při svém projednávání v ústavním výboru pořádně rozvířil jinak relativně klidné vody. Zapsáno bylo na 50 řečníků. Opět existovalo mnoho různých názorů lišících se, byť v detailech.¹⁰³

XXVI. schůze 25. 1.

Dostavilo se ministerstvo a odpovědělo na některé interpelace z předešlé schůze. Poslanec Hauschild navrhl, aby trest smrti byl zcela zrušen, a to ve všech případech. S tím souhlasí také kněz Sidon, který vystoupil po něm a ve svém emotivním projevu řekl mimo jiné toto:

„Já, obyčejný kněz, obyčejný občan, obyčejný člověk, znám pouze zločiny a pak politické zločiny. Politické zločiny pokládám za pojem, který si nejvyšší státní moc vytváří a upravuje podle okolností a míry vlastní moci. Proto bych rád slyšel od některého člena většiny výboru, jak definuje pojem politický zločin. Podle nejnuitnějšího přesvědčení Metternicha jistě např. spáchali mužové 12. a 13. března nejstrašnější zločin, a kdyby s nimi náhodou nedržel všecken lid v Rakousku, tak by je tento státník určitě nechal popravit jako největší politické zločince doby. A stejně tak vás, pánové, jak tady všichni vedle sebe důvěrně sedíte, (veselost) abyste demokraticky konstitovali lepší Rakousko. Vy všichni jste v očích mnoha lidí velkými politickými zločinci, (všeobecné veselí) a kdyby tito lidé měli také moc, pak by pro vás trest smrti byl skutečně tím nejmenším trestem. Chcete se přijetím tohoto paragrafu do základních práv jen sami pojistit? (veselí, potlesk) Tomu nevěřím, a proto vás ještě jednou ve jménu humanity, spravedlnosti a křesťanství co nejslavnostněji vyzívám, zapísaám vás při Bohu, při všem, co je vám svaté, co je vám drahé, prosím, prosím vás, odstraňte zcela trest smrti.“ (všeobecný potlesk celého sálu)¹⁰⁴

Po něm mluvila řada dalších. Proti trestu smrti se vyslovil dokonce i poslanec Wilder, který upozornil na jeho neúčinnost. Od roku 1803, kdy byl znovu zaveden, byl za 45 roků použit celkem 450 krát, na vývoj zločinnosti to však nemělo žádný vliv. Poslanec Borrosh navrhl upravit žalářnictví dle požadavků lidskosti a mravnosti.¹⁰⁵

¹⁰³ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 69.

¹⁰⁴ Viz. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 70.

¹⁰⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 100.

XXVII. schůze 26. 1.

Byly vyřizovány běžné záležitosti. Na konci schůze proběhl zajímavý rozhovor o obecní samosprávě.¹⁰⁶

XXVIII. schůze 29. 1.

Pokračovalo se v diskusi o paragrafu 6. Rieger se v závěru jako zpravodaj ocitl v kuriózní situaci: sám byl stoupencem zrušení trestu smrti, ale v souladu s parlamentní disciplínou musel hájit stanovisko většiny výboru. Toto dilema vyřešil vskutku mistrným způsobem, když vyhověl této své povinnosti, aniž by slevil cokoli ze svého přesvědčení. V tajném hlasování byl nakonec trest smrti odstraněn v plném rozsahu (poměrem 197 ku 106), následně byla přijata změna původního znění „*Trest smrti jest úplně zrušen*“¹⁰⁷. Mnoho místa bylo v tomto paragrafu věnováno zakotvení zásady osobní svobody. Po proklamaci o zajištění osobní svobody se návrh podrobněji zabýval ochranou svobody jednotlivce v trestním řízení, kterou svěřil výlučně řádným soudům. Mimořádné soudy byly zakázány. Je tu také vyjádřena pokroková zásada, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Schválené znění přinášelo rovněž moderní koncepci soudního řízení založenou především na zásadě veřejnosti a ústnosti. Bylo zavedeno pravidlo pře obviňovací (dnes bychom jej nazvali princip obžalovací) a porotní soudy. Dále návrh obsahoval zákaz opakovaného vyšetřování v případě osvobození porotou a opakovaného odsouzení pro týž skutek. Následně definoval další pokrokový prvek, a to zákaz donucování k výpovědi v neprospěch obviněného nebo jeho blízkých. Tresty měly být ukládány dle zákona účinného v době spáchání deliktu. Velmi významným momentem bylo jistě také znovuzavedení úplného zrušení trestu smrti a zákaz užívání jiných nepřiměřeně přísných nebo zastaralých trestů.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 101.

¹⁰⁷ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 101

¹⁰⁸ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 71, 72.

XXIX. schůze 30. 1.

Poslanec Schuselka navrhl, aby se vzhledem k přijetí tohoto dodatku § 6, tj. úplné zrušení trestu smrti, vypravila deputace k císaři, aby pokud možno ihned potvrdil tento paragraf, protože do doby, než budou základní práva přijata, by mohlo být vykonáno ještě mnoho rozsudků smrti.¹⁰⁹ Pak byl čten § 7^{110*} a po debatě přijat: **„Právo domácí jest neporušitelné. Prohledávání příbytků a písemností, neb odebrání těchto dopuštěno býti může jen z nařízení soudního, nebo z porušení obecního představenstva, a to tak, jak nařizuje zákon. Právo domácností nemá překážeti, aby zabaven či zatknut byl viník při činu právě přistížený, neb soudem právě stíhaný.“**¹¹¹ Dále byl přijat § 8 **„Tajemství listů, čili psaní, nemá býti rušeno. Jen z nařízení soudního podle zákona smí se na list sahati. Zákon jmenuje úředníky, kteří za tajemství listů poště svěřených odpovídají.“** Rovněž § 9 zůstal beze změny: **„Právo podávati žádosti a k tomu cíli sbíratí podpisy nesmí býti omezováno.“**¹¹²

XXX. schůze 31. 1.

Na pořadu jednání byl § 10,^{113*} po debatě přijatý jako: **„Právo přestěhovati se a přenášet majetnost svou mezi hranicemi mocnářství jen řády obcí může být omezeno. Právu svobodné přesídlivosti stát ničím nepřekáží.“**¹¹⁴

Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 101.

Srov. Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 32.

¹⁰⁹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 101.

^{110*} Formulace první věty je zcela jistě reakcí na neblahou policejní praxi při provádění tiskového dozoru, kdy si policie dělala v podstatě, co se jí zlíbilo. (Srov. Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 32.)

¹¹¹ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 101.

¹¹² Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 101.

^{113*} V této souvislosti je třeba zmínit, že ještě v návrhu schváleném ústavním výborem figuroval zákaz požadovat na odcházejících osobách tzv. „výhostné“. (Srov. Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 33.)

XXXI. schůze 1. 2.

Schuselkuv návrh ze dne 30. 1., týkající se paragrafu 6, byl přijat. Po zbytek schůze byly vyřizovány běžné záležitosti.¹¹⁵

XXXII. schůze 6. 2.

Přijat byl § 11:^{116*} „*Občané mocnářství rakouského mají právo pokojně a bez zbraně se shromáždit; ale sbory (hromady) pod širým nebem mají dříve úřadu, jenž dbá o pořádek a bezpečnost, býti opověděny. Však zakázány směji býti jen v blízkosti nebezpečí pro veřejný pořádek a jistotu.*“¹¹⁷

Také § 12 byl přijat: „*Občané v mocnářství rakouském mají právo beze všeho povolení od úřadu učiniti spolky, pokudž neprotiví se ani právu, ani účelu státnímu. Zákonu jenom přísluší obmeziti toto právo.*“¹¹⁸

XXXIII. schůze 7. 2.

Zahájena byla rozprava o § 13. Šlo o první z celkem sedmi paragrafů týkajících se svobody smýšlení, náboženského cítění, vztahu církve a státu a otázek s nimi souvisejících. Proti jeho znění došlo množství připisů a memorand od církevních knížat, zvláště biskupů, a proto bylo navrženo, aby se o něm jednalo později, až by všechny připisy byly otištěny a rozdány poslancům.¹¹⁹

¹¹⁴ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 102.

¹¹⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 102.

^{116*} Široce koncipovaná shromažďovací svoboda. V původním návrhu je třeba zmínit i požadavek apolitičnosti sborů, který ale už ve schváleném znění nefiguruje. (Srov. Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 33.)

¹¹⁷ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 102.

¹¹⁸ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 102.

¹¹⁹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848–1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 102, 103.

XXXIV. schůze 9. 2.

Byla podána interpelace o přílišném odvádění k vojsku, zvláště studentů. Podán byl též návrh na zřízení výboru pro církevní a náboženské záležitosti.¹²⁰

XXXV. schůze 12. 2.

Nová interpelace, proč při rekrutýrce obchází se povolení sněmu, vyvolala velkou rozpravu. Pak byly čteny § 13, 14 a 15 a bouřlivá debata o nich byla jednou z nejživějších, které kroměřížská sněmovna vůbec slyšela. Svě toleranční stanovisko při projednávání těchto otázek osvědčila většina českých liberálů v čele s Riegrem. Toleranční a liberální postoje zaujala rovněž německá levice, reprezentovaná například poslancem Szábelem, zvoleným za Olomouc. Bojovný tón naopak udávali diskusi stoupenci katolické církve, zejména z Tyrol, kteří ve jménu svého nového hesla „svobody“ nepokrytě usilovali o osvobození církve ze zbytků „josefínské tyranie“. Byli pro svobodu smýšlení a rovnost církví, jedním dechem však také pro uchování přirozeného a historií potvrzeného výsadního postavení katolíků.¹²¹

§ 13: „Každý občan mocnářství rakouského má pojištěnou svobodu vyznání náboženského a veřejného projevu. Viny, při vykonávání tohoto práva spáchané, soudí zákon.“¹²²

§ 14: „Žádná jednotka náboženská (církev) nemá přednost před jinými. Nikdo nemůže být nucen státem, aby konal a slavil, co káže jiné náboženství, k němuž se nepřiznává.“¹²³

To se týkalo i případného nedodržování dnů pracovního klidu.

¹²⁰ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 103.

¹²¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 103.

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 74, 75.

¹²² Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 103.

¹²³ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 103.

§ 15: „*Zvláštní zákony ustanovují poměr státu k církvi, zvláště pokud se týká statků církevních a volby představených.*“¹²⁴

Debata o těchto paragrafech vyplnila několik následujících schůzí (13. - 20.2.). Významnými přispívajícími byli poslanec Sidon, poslanec Rieger a jiní. Ani představitelům církve nebyly pochopitelně lhostejné otázky poměru státu k církvi, ostatně jaká je to ožehavá otázka je možné pozorovat i dnes.¹²⁵

XXXVI. schůze 13. 2.

XXXVII. schůze 14. 2.

XXXVIII. schůze 15. 2

XXXIX. schůze 20. 2.

XL. schůze 21. 2.

Pokračovalo se v debatě o paragrafech 13, 14 a 15. Konečně byl přijat § 13 ve znění: „*Rakouským občanům zajištěna jest svoboda víry. Nejsou vázáni ve vykonávání svého náboženství, pokud toto vykonávání neuráží právo ani mravnost, ani se neprotiví povinnostem měšťanským a občanským.*“¹²⁶

XLI. schůze 22. 2.

Byly vyřízeny mnohé interpelace, pak pokračováno v rokování o paragrafech 14 a 15. K debatě byli přihlášení poslanci Jonák, Tomek, Sidon a Jelen. Katolický kněz Sidon vyslovil další velmi odvážné myšlenky:

¹²⁴ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 103.

¹²⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 103.

¹²⁶ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 104.

„Katolická církev bude opravdu šťastna, když ji sjednáme to, aby nebyla církví státní. Katolická církev nezískala ničeho tím, že například v Čechách po bitvě na Bílé hoře protestanti k přestoupení přinuceni byli, ona získala takovýmto způsobem jen pokrytce, ne však upřímné vyznavače. Církev nepotřebuje se státem koketovati.“¹²⁷

XLII. schůze 23. 2.

Palacký čte svou slavnou interpretaci o Frankfurtském sněmu, mluví o konstituci dané národům 15. března. Podle ní je jen jediný sněm oprávněn jednat o osudu těchto národů, a to ten v Kroměříži. Proč jsou tu tedy sněmy dva?¹²⁸

XLIII. schůze 27. 2.

Bylo přečteno mnoho peticí o církevních záležitostech. Bylo usneseno, že se příští schůze bude konat až 3. března, aby se konstituční výbor mohl lépe zorientovat v materiálu o 13., 14. a 15. paragrafu. Dále se rokovalo o § 14, přijat byl s dodatkem: „**Taktéž nesmí býti žádný nucen k dodržení povinností, ke které se kněžským neb řeholním slibem zavázal.**“¹²⁹

XLIV. schůze 1. 3.

Byl čten dopis poslance Androwicha, statkáře z Dubrovníku, který píše: „že se mu nelze přijetí do Kroměříže, neboť takové nepatrné místo zlehčilo by velmi před světem důstojnost říšského sněmu“. Poté bylo čteno osvědčení důvěry sněmu, podepsané představiteli 722 měst a obcí, na němž bylo víc než 40.000 podpisů.¹³⁰

¹²⁷ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 104, 105.

¹²⁸ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 105.

¹²⁹ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 106.

¹³⁰ Taková osvědčení přicházela, byla v nich vyjadřována podpora popř. souhlas s výsledky jeho prací (Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 106.).

XLV. schůze 2. 3.

Předseda ústavního výboru Fejfalík oznámil, že návrh jeho výboru je hotov a připraven k projednání sněmovnou. Pak bylo pokračováno v debatě o § 15.¹³¹

XLVI. schůze 3. 3.

Pokračovala debata o § 15. Ministři odpověděli na mnohé interpelace.¹³²

XLVII. schůze 5. 3.

Předseda sněmovny oznámil, že návrh ústavní listiny byl již vytištěn a v nejbližší době bude dodán poslancům. Mnozí vyzývají k rychlejšímu projednávání ústavy. Avšak ani na této schůzi nebylo stále ještě přijato definitivní znění paragrafu 15.¹³³

XLVIII. schůze 6. 3.

Tato schůze trvala od 10. hodiny dopolední do 9 večer. Když se poslanci rozcházel, nenadáli se, že to byla jejich poslední schůze. Poslední schůze kroměřížského sněmu. Debata o 15. paragrafu se vlekla po celou schůzi, až byli konečně zvoleni generální řečníci: Tomek pro paragraf, Mayer proti. Po jejich proslovech bylo přijato toto znění:¹³⁴

¹³¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 106.

¹³² Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 107.

¹³³ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 107.

¹³⁴ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 107.

„Poměr státu k jednotlivým společnostem náboženským bude spořádán zákonem, jemuž tato ustanovení mají sloužiti za základ:

1. Každá církev jest jako každá společnost a obec ve státě pod ochranou zákonů.

2. Církve řídí a spravují své záležitosti samostatně.

3. Právo ustanovovati církevní představené uděluje se církevním obcím a synodám, ke kterým i obce zástupce své pošlou.

4. Církevní jmění bude spravováno orgány, které církevními obcemi nebo podle okolností synodami budou voleni a budou státi pod ochranou státu.“¹³⁵

A jelikož by nebylo správné pominout jednání o návrhu zbylých částí ústavy, která probíhala v ústavním výboru, zatímco plénum ústavodárného sněmu postupně odhlasovávalo konečné znění základních práv, vrátil bych se ještě nakrátko také k nim.

Jak jsem již napsal, vypracováním návrhu zbylých částí ústavy byl pověřen podvýbor pěti. Podvýbor pěti však nevypracoval jednotný návrh, a tak nakonec plénum ústavního výboru jednalo o dvou dosti odlišných koncepcích. Federalisticko - autonomistický projekt s členěním území státu s přihlédnutím k historickým a etnickým základům, ponechávající jednotlivým částem dosti značné kompetence, představil Palacký. Centralistický projekt s pevnou ústřední mocí byl alternativním návrhem Mayera. Ve vzrušených debatách na sklonku ledna celkem podle očekávání zvítězilo centralistické pojetí.^{136*}

¹³⁵ Viz. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 107, 108.

^{136*} Pro Palackého to byla poslední kapka, přešel do opozice a na začátku února dokonce přenechal své místo v ústavním výboru Antonínu Strobachovi (Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 76, 77.).

Prosadila se tedy koncepce kombinace zemského a krajského zřízení, která mohla ve své podstatě docela vyhovovat představám vlády. Území mělo být rozděleno na 14 správních obvodů. Jednotlivé země měly být ponechány prozatím v historických hranicích, větší z nich však (s přihlédnutím k etnickým poměrům) rozděleny na kraje. V čele výkonné moci byl císař společně s odpovědnou vládou, v čele zákonodárné moci říšský sněm o dvou komorách. Volební právo mělo být přímé, rovné, ne však všeobecné. Soudní moc měla náležet nezávislým soudům.

Více o tom, jak měl vlastně dlouho očekávaný návrh vypadat bude pojednávat následující kapitola.

Ozdobeni bílo-červeno-zlatými šerpami jako navrhovanými barvami státu vystoupili dne 2. března 1849 členové ústavního výboru do jednacího sálu sněmovny a jejich předseda J. Fejfalík stručně prohlásil: „Jsem šťasten, že mohu vysokému ústavodárnému sněmu ohlásit, že ústavní návrh je hotov.“ Odsud pak již vedla přímá cesta k nevyhnutelným událostem, které následovaly ...¹³⁷

¹³⁷ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str.107

Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 76, 77, 78

5. Návrh ústavy vypracovaný ústavním výborem

Na tomto místě bych se chtěl věnovat samotnému návrhu ústavy. Ústava měla mít dohromady 160 paragrafů. V prvních šesti z nich mělo být vymezeno území státu a jeho vnitřní členění (na 14 zemí, které se dále dělily na různý počet krajů – dle velikosti a s ohledem na národnosti v nich žijící). Císařství rakouské bylo prohlášeno za dědičné mocnářství, jeho území za nedělitelné. Všechny jeho země byly uznány za rovnoprávné.¹³⁸

Následovat měla ustanovení o základních právech občanů (původně zařazená jako §§ 7 – 32). Zde se zastavím krátce ještě nad těmi, které ústavodárny sněm nestačil projednat.¹³⁹

§ 17 návrhu se týkal manželství. Otázka přednosti byla vyřešena ve prospěch občanského sňatku, tzn. že církevní sňatek se mohl uskutečnit teprve po uzavření sňatku občanského. Rozdíl náboženství nemohl být překážkou manželství.¹⁴⁰

Zákaz omezování svobody vzdělávání, resp. vyučování upravoval § 19. Zvláštním zákonem mělo být zavedeno bezplatné veřejné vyučování. Žádná náboženská společnost neměla mít vedoucí postavení ve veřejných školách. Neomezená svoboda ústně, písemně a obrazem zveřejňovat myšlenky byla každému člověku zaručena v § 20. Výslovně zakazoval porušování nebo omezování práva na svobodný projev cenzurou anebo „výsadami“, kaucemi či kolkováním. Tento paragraf obsahoval na rozdíl od jiných i otázku postihu za zneužívání tohoto práva. Ustanovení § 21 pojednávalo o právu na vlastní národnost a jazyk. Stát výslovně zajišťoval v zemi rovnost všech jazyků ve školách, úřadech a veřejném životě.¹⁴¹

¹³⁸ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848–1849, Argo, Praha 1998, str. 76.

Srov. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 756 – 774.

¹³⁹ Srov. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 774.

¹⁴⁰ Srov. Ladislav Soukup: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 33.

¹⁴¹ Srov. Ladislav Soukup: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 33.

Podrobnější znění měla úprava otázek institutu vlastnictví (§§ 22 – 24). Vlastnictví mělo být pod ochranou státu. Vlastník mohl být svého majetku zbaven jen dle řádného soudního rozhodnutí nebo v případě vyvlastnění ve veřejném zájmu, a to na základě zvláštního zákona za přiměřenou náhradu. Vlastnictví nesmělo být omezeno lenními vztahy ani rodinnými fideikomisy. Naproti tomu byla stanovena povinnost odvádět daně státu podle velikosti svého majetku.¹⁴²

§ 25 pojednával o vztahu občanů k obcím a o právech obcí. Výchozí zásadou byla příslušnost každého občana a majetku k obci. Právy obce byly: 1) volba představených a zástupců obce, 2) samospráva, 3) výkon místní policie, 4) oznamování hospodaření obce a veřejnost jednání orgánů obce. Závěrečná ustanovení návrhu (§§ 26 – 29) se týkala ozbrojené ochrany a obrany státu, kterou mělo zajistit vojsko a národní garda. K potlačení nepokojů směly být použity jen na příkaz civilních orgánů a v souladu se zákony. Každý občan měl rovněž osobní povinnost vojenské služby.¹⁴³

Třetí část pojednávala o vládní moci. Tato nemohla být vykonávána jinak, než způsobem v ústavě určeným. Zákonodárnou moc měli vykonávat společně císař a říšský sněm, na úrovni jednotlivých zemí císař spolu se zemským sněmem či krajským sjezdem. Právo navrhnout zákony měl mít každý účastník zákonodárné moci. Autentický výklad zákonů příslušel výlučně orgánům moci zákonodárné. Moc výkonná náležela pouze císaři a ten ji vykonával pomocí jemu odpovědných ministrů. Soudní moc byla vykonávána v celé říši dle stejných zákonů ve jménu hlavy státu neodvolatelnými soudci. Tato ustanovení obsahovala též řešení sporů o příslušnost na různých úrovních vládní moci. V pochybnostech byla dávana přednost moci ústřední.¹⁴⁴

Po těchto několika ustanoveních (§§ 33 - 39), které pojednávaly obecněji o moci výkonné, zákonodárné a soudní, byla vládní moc dále konkretizována a členěna do dvou oddílů - na říšskou moc ústřední (§§ 40 - 101) a na vládní moc zemskou (§§ 102 - 131).¹⁴⁵

¹⁴² Srov. Ladislav Soukup: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 33, 34.

¹⁴³ Srov. Ladislav Soukup: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy, str. 34.

¹⁴⁴ Srov. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 757 - 758.

¹⁴⁵ Srov. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 757 - 770.

Ustanovení týkající se centrální moci byla obsažena v §§ 40 – 63 upravujících postavení císaře, dále v §§ 64 – 72 týkajících se ministrů a konečně v §§ 73 – 101, které se věnovaly říšskému sněmu.¹⁴⁶

Císařská koruna je dle ustanovení Pragmatické sankce (1713) dědičná v rodě Habsbursko - Lotrinském. Osoba císaře je posvátná a nedotknutelná. Není nikomu odpovědný z vykonávání vládní moci (každý z jeho vládních aktů musí být však kontrasignován příslušným ministrem, který za něj už nese odpovědnost). Císař ustanovuje a propouští ministry a obsazuje i všechny ostatní státní úřady. Je vrchním velitelem vojsk. Rozhoduje o válce a míru. Císař dává sankci zákonům, vyhlašuje je a činí potřebná nařízení k jejich vykonávání. Uzavírá obchodní smlouvy. Avšak takové obchodní a též i jiné státní smlouvy, které stát zadlužují anebo samy o sobě stanoví jednotlivým občanům povinnosti, nabývají platnosti teprve tehdy, vysloví-li s nimi souhlas říšský sněm. Císař svolává říšský sněm. Má právo jej ve stanovených případech rozpustit, a to jednu anebo obě komory. Nově zvolený sněm se má sejít nejpozději do tří měsíců od rozpuštění toho předchozího. V případě úmrtí císaře se má sněm sejít do čtyř týdnů, je-li rozpuštěna některá z komor či celá sněmovna, nejpozději do šesti týdnů. Nový panovník musí nejprve před říšským sněmem složit přísahu. Před vyřknutím přísahy nesmí nový panovník vykonávat žádné vládní moci. Má rovněž právo mírnit a odpouštět tresty soudem uložené. Uděluje řády, tituly a vyznamenání.¹⁴⁷

Vykonávací moc přísluší ministerstvu. Ministři jsou odpovědní z vedení svého úřadu. Ministrem nemůže být člen císařské rodiny a ani ten, kdo nemá rakouské občanství. Komory mohou žádat přítomnost ministrů. Ministři se mohou účastnit jednání komor říšského sněmu a na žádost musí být vyslechnuti. Právo hlasovat mají jen v té komoře, jejíž jsou členy. Zvláštní zákon měl zřídit „říšskou raddu“, pomocný orgán ministerstva.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 758 - 765.

¹⁴⁷ Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 758 - 760.

¹⁴⁸ Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 761.

Říšský sněm se podle tohoto návrhu skládá ze dvou komor: z komory lidu a komory zemí. Schůze komor jsou veřejné až na určité výjimky. Nikdo nemůže být členem obou komor zároveň. Žádný poslanec nemůže být po dobu zasedání sněmu bez výslovného svolení komory, jejímž je členem, právně stíhán nebo zatčen, vyjma případů přistižení při činu. Každá z komor má právo zřídit vyšetřovací komisi. K platnému usnesení je třeba přítomnosti většiny poslanců té které komory a prosté většiny hlasů přítomných. Odchytky od tohoto pravidla měl upravit jednací řád. Nález sněmu vzniká, souhlasí-li s ním obě komory. Udělí-li císař nálezu sněmu sankci, stává se říšským zákonem. Pakliže sankce dána nebyla, nesmí být tento návrh po čas zasedání tímto sněmem již znovu vznesen. Bude-li návrh při dalším řádném zasedání znovu vznesen a znovu nepřijat, musí být sněm rozpuštěn. Jestliže sněm nově zvolený opět návrh beze změny přijme, nelze již ze strany císaře odepřít sankci. Každý z poslanců má právo interpelovat členy vlády.¹⁴⁹

Komora lidu se sestává z 360 poslanců volených na tři léta. Aktivní volební právo má každý rakouský občan, který dosáhl 24. roku věku, je plně způsobilý a platí přímou daň v určité nejnižší výši. Pasivní volební právo má každý rakouský občan, plně způsobilý, který dosáhl věku 28 let a pobýval řádně alespoň jeden rok v říši. Komora zemí se sestává: 1) ze šesti poslanců z každé země volených zemskými sněmy 2) z jednoho poslance za každý kraj. Volení jsou na šest let. Jednou za tři roky je nově zvolena polovina poslanců zemí a polovina poslanců krajů. Za poslance může být zvolen ten, kdo splňuje podmínky volitelnosti do zemských sněmů a dosáhl 33. roku věku.¹⁵⁰

Následují ustanovení pojednává o vládní moci zemské. V čele správy každé země stojí císařem jmenovaný říšskému ministerstvu odpovědný představený, který se v zemích sestávajících se ze dvou či více krajů nazývá místodržící, v zemích sestávajících se z jednoho kraje zemský hejtman. Ti jsou zemskému sněmu odpovědni z naplňování zemských zákonů. Spravují zejména záležitosti týkající se bezprostředně té které země. K ruce jim mohou být dáni „místodržitelští raddové“, jmenovaní císařem. Některé akty představených se neobejdou

¹⁴⁹ Srov. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 761 - 763.

¹⁵⁰ Srov. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 764 - 765.

bez jejich kontrasignace. Zemský sněm má právo vznést žalobu proti místodržícímu, zemskému hejtmanu či „místodržitelenskému raddovi“. Příslušný k rozhodnutí o ní je nejvyšší soud. Následují ustanovení týkající se zemských sněmů (§§ 110 – 122). Každá říšská země má právo mít svůj vlastní sněm. Zemské sněmy mají ve stanovených záležitostech samostatnou zákonodárnou pravomoc – §§ 114, 115, 116 a 128 (usnesení sněmu se však teprve sankcí císaře dostane zákonné síly). Zemský sněm nesmí zasedat v době zasedání toho říšského. Poslanci zemského sněmu jsou voleni na tři léta. Císař může sněm rozpustit. Rozpuštěním komory zemí dochází k automatickému rozpuštění všech zemských sněmů. Co se týče sněmů krajských, úprava je obsažena v §§ 123 – 129. Svolává je zemský správce a má také právo je rozpustit. Obor působnosti krajských sněmů je zakotven v §§ 125 – 127. S úpravou krajských sněmů byla spojena rovněž úprava obcí. Obcím byla zaručena samospráva v mezích stanovených říšským obecním zákonem. Návrh dále jmenoval jejich nezcizitelná práva.¹⁵¹

§§ 132 – 140 jsou věnovány moci soudní. Soudní moc vykonávají nezávislé státem zřízené soudy. Vrchnostenské soudy jsou zakázány. Zřízení soudů a způsob jejich obsazování bude upraven organickým zákonem. Soudcové ustanovují se doživotně. Zbavením funkce, dočasným zákazem vykonávání funkce nebo snížením soudcovského platu mohou být soudci potrestáni jen na základě nálezu nejvyššího říšského soudu, přeložení mohou být pouze pokud s přeložením souhlasí. Soudce nesmí přijmout jiného placeného místa od vlády. Soudnictví a správa mají být od sebe důsledně odděleny. Ve sporech o příslušnost rozhodne soud k tomu ustanovený zákonem. Kdyby byl kdo na svých právech poškozen jednáním státního úředníka, který se tohoto pochybení dopustil při výkonu své funkce, je tento oprávněn bránit se civilní žalobou a požadovat zadostiučinění. Tato žaloba nevylučuje stíhání viníka trestním soudem. Je zřízen nejvyšší říšský soud se sídlem ve Vídni. Předsedu a polovinu „radd“ ustanovuje císař, místopředsedu a druhou polovinu „radd“ komora zemí. Jako jediná instance rozhoduje soud v těchto situacích: 1) v případě žaloby na zadostiučinění, 2) v případě rozhodování o odvolání soudce, dočasném zproštění funkce nebo o přeložení,

¹⁵¹ Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 765 - 770.

3) v kompetenčních sporech mezi jednotlivými zeměmi a také mezi představiteli ústřední a zemské vládní moci, 4) v případě žalob proti ministrům či zemským správcům, 5) při spiknutích a atentátech.¹⁵²

§ 141 nadepsaný „státní ouředníci“ měl upravovat zvláštní postavení soudců a státních zástupců, zejména co se týče jejich nezávislosti v širším smyslu. §§ 142 - 148 se věnovaly financím, zejména státnímu rozpočtu, ale i daním. Organizace ozbrojené moci je obsažena v §§ 149 – 153. Měla být každoročně upravována vždy novým říšským zákonem. Důležitá jsou ustanovení o potlačování vnitřních nepokojů za asistence ozbrojené moci či ta o národní gardě. Svolení říšského sněmu bylo třeba v případě potřeby použití cizích vojsk, stejně tak i pro jejich průchod územím říše. §§ 154 – 157 přinášejí pravidla týkající se hlavního města, říšského znaku a říšských barev. Cizinec nacházející se na území rakouské říše požívá až na výjimky stanovené zákonem stejné ochrany, jakou stát poskytuje osobám a statkům na jeho území.¹⁵³

Prohlásí-li sněm, že je třeba revize ústavy, je třeba nejprve stávající sněm rozpustit a následně svolat nový. Pro přijetí novelizovaného znění ústavy je zapotřebí přítomnosti tří čtvrtin poslanců v každé komoře a souhlasu alespoň dvou třetin přítomných v každé z komor (§§ 158 – 159). Proti usnesením sněmu, která omezují práva koruny, má císař absolutní právo veta (§ 160). Pak už byla v návrhu zařazena jen ustanovení přechodná.¹⁵⁴

¹⁵² Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 770 - 771.

¹⁵³ Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 771 - 773.

¹⁵⁴ Srov. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 773 - 775.

6. Rozehnutí kroměřížského sněmu

Teprve až ve dnech 26. a 27. února 1849 bylo definitivně rozhodnuto o osudu sněmu. Windischgrätz se stává pánem situace, neboť vyhrává nad Maďary bitvu u Kápolny a může tak splnit to, co si předsevzal, a sice, že požádá „celou tu zbytečnou chásku (rozuměj poslance), aby ráčila jít odkud přišla, poněvadž trvání a blábolení sněmu jen podněcuje zlého ducha“. ¹⁵⁵

Zasvěceným bylo známo, že sněm bude nakonec rozpuštěn již o něco dříve. Ministři se na sněmu objevovali stále řidčeji, do jednání sněmu nezasahovali. O podobě příštího politického systému se nadále diskutovalo už jen v uzavřeném kruhu kolem dvora, zde spolu soupeřily návrhy „reformních ideologů“ Stadion, Bacha, Brucka s představami ultrakonzervativců Windischgrätzova stříhu, ti trvali na zachování starobylé historické formy, oproti tomu reformisté realisticky uznávali nemožnost prostého návratu zpět a hledali nejméně bolestivé řešení sociální a politické krize státu. ¹⁵⁶

Když se pro toto řešení vyslovil kníže Schwarzenberg a získal pro ně i mladého panovníka, bylo na konci února o budoucnosti Rakouska v podstatě již rozhodnuto a v prvních březnových dnech i vše do posledního detailu připraveno. Tento tajný plán podporovali, byť nevědomky, i někteří z poslanců. Jedinci znechucení stálými debatami podřívají autoritu sněmu a mj. žádají, aby byl sněm přeložen z Kroměříže do jiného místa. Ani ti by si snad ale nepřáli takový konec sněmu, jehož jednání se účastnili. ¹⁵⁷

Jen co 6. března v 9 hodin večer skončilo poslední zasedání sněmu, přijel do Kroměříže ministr Stadion spolu s poslancem Helfertem. Po 10. hodině dal Stadion vyhledat zvláštními posly některé z poslanců (mezi povolanými byli Palacký, Strobach, Pinkas, Mayer, Lasser a jiní) a žádal je, aby přišli do jeho úřadovny. ¹⁵⁸

¹⁵⁵ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 109.

¹⁵⁶ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 79

¹⁵⁷ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 109, 110.

¹⁵⁸ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 110.

Když byly dveře zavřeny na zámek, oznámil Hrabě Stadion shromážděným, že revoluce v Uhrách byla zlomena, je třeba, aby mocnářství nabylo pevného základu. Proto si prý vyšší kruhy přejí a nevyhnutelně žádají, aby budoucí ústava (připravená podle vládního návrhu) byla národům oktrojována a říšský sněm byl rozpuštěn. C. Mayer žádal, aby jim byl tento návrh ústavní listiny přečten. Při jeho čtení projevovali poslanci patrnou nelibost a rozhořčení.¹⁵⁹

Na Stadionův návrh, aby se s ním odebrali do Vídně a radili mu při vytváření ústavy zemské, odpověděl za všechny poslanec Pinkas, který pravil, že poslanci nemohou takové pozvání přijmout, poněvadž by tím překročili meze svého mandátu. Poukazoval na to, že vzhledem k tomu, že byla právě ukončena rozprava o konstituci vypracované ústavním výborem, je krajně nevhodné, ale i nebezpečné, aby vláda občanům vnucovala návrhy své. V podobném duchu mluvili i ostatní, jednomyslní v tom, že krok vlády je o to riskantnější, když vláda nemá k dispozici dostatečně početné vojsko na potlačení případné vzpoury.¹⁶⁰

Poslanec Lasser se otázal, jestli Stadion povolal důvěrníky proto, aby jim oznámil hotovou věc nebo aby se s nimi poradil. Svolal-li je k poradě, musí za sebe prohlásit, že způsob, jakým chce ministr ústavu rakouským národům darovat, není vhodný a že každý jediný poslanec ve sněmovně mu musí rovněž odporovat. Pokud chce poslancům předložit již hotový návrh ústavy, nemohou jej přijmout, neboť k takovému aktu nemají plnou moc sněmu. Palacký nabízel kompromis, přimlouval se za to, aby konstituční návrh, připravený v rámci sněmu, byl ihned bez rokování přijat a dán císaři k potvrzení. Stadion ovšem nesouhlasil.¹⁶¹

Poslanci brzy poznali na čem jsou, a tak alespoň ještě vyjádřili přání, aby se z Kroměříže mohli slušně rozejít. Stadion se zdál být tímto požadavkem obměkčen, dokonce slíbil, že se v Olomouci přičiní, aby prohlášení o „oktrojírce“ bylo z tohoto důvodu poněkud odloženo. Zdůraznil však, že návrh byl již ministerstvem podepsán. Telegramem prý ihned oznámí, jak pořídil.¹⁶²

¹⁵⁹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 110.

¹⁶⁰ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 110, 111.

¹⁶¹ Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 110.

¹⁶² Srov. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933, str. 110, 111.

Ráno však do zámku nastoupily dva prapory pěchoty. Vojáci stáli u všech dveří a žádný poslanec nesměl jít jinam než na sněmovní poštu a do kanceláře k prezidentovi. Z města bylo slyšet rachot bubnů a kroměřížská policie lepila na zdi císařské patenty o rozehnutí sněmu. (Císařský patent o rozehnutí ústavodárného sněmu říšského viz. Černý, Jan Matouš: *Boj za právo I. a II. díl*, Karolinum, Praha 2007, str. 806 – 809).¹⁶³

Poslanci byli neobyčejně rozčileni ze způsobu rozpuštění sněmovny, mnohých se zmocnil strach, a tak prchali okny ze zámku a následně i z města, aby co nejdříve byli pryč. (Nejdůležitější bylo utéct pro poslance německé levice, jelikož na některé z jejich členů byl vydán zatykač pro účast na vraždě gen. Latoura). Většinu z nich se nakonec podařilo uprchnout.¹⁶⁴

Po sedmé hodině dorazil do Kroměříže olomoucký krajský hrabě Merkandin, vyhledal prezidenta sněmu Františka Smolku, odevzdal mu balík s kabinetní pečeti a pozorně na něj hleděl. Smolka přečetl listinu a zeptal se ho: „Víte-li, pane, co v těch spisech stojí?“ „Vím,“ odvětil Merkandin: „Rozpuštění sněmu.“ „Tak jest,“ pravil Smolka. „Mohl bych jen sněmu oznámiti jeho rozpuštění, kdybych jej byl svolal, poněvadž ale císařský manifest zakazuje členům sněmu shromáždit se, udělejte si s tím, co se vám, pane, líbí.“ Nato Merkandin dal vylepit manifest na branách zámku a v ulicích a kázal zapečetit dveře do sněmovního sálu, do výborů i do čítárny. Do osmé hodiny ranní bylo vše hotovo.¹⁶⁵

¹⁶³ Srov. Spáčil, Jindřich: *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*, Knihovna informací, Praha 1933, str. 112.

¹⁶⁴ Srov. Spáčil, Jindřich: *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*, Knihovna informací, Praha 1933, str. 112.

Srov. Urban, Otto: *Kroměřížský sněm: 1848 – 1849*, Argo, Praha 1998, str. 80

¹⁶⁶ Srov. Spáčil, Jindřich: *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*, Knihovna informací, Praha 1933, str. 112, 113.

7. Závěr

Císařský manifest nesl datum 4. března, ze stejného dne byly další dva dokumenty, jimž tento manifest klesl cestu, a to ústava císařství rakouského a patent o zaručených politických právech – vše zatím na papíře, jelikož s realizací se počítalo vzhledem k tomu, že tato ústava byla zamýšlena pro celou říši, „až nastanou přiměřené poměry“. ¹⁶⁶ Když nakonec nenastaly, byla i tato ústava koncem roku 1851 odvolána. ¹⁶⁷

I když tato „oktrojírka“, nazývaná též „březnová“ byla svým pojetím, šíří a hloubkou záběru zcela nesrovnatelná s kroměřížským návrhem, přesto představovala již patrnou revizi starého absolutistického systému. Problém byl v něčem jiném. V podstatě nikdy fakticky neplatila, nikdy se podle ní život v rakouském císařství neřídil, stala se totiž jen východiskem pro další změny, které ji samou vlastně postupně popíraly. ¹⁶⁸

Význam ústavodárného sněmu 1848 – 1849 spočívá, jak už bylo výše naznačeno, v jeho jedinečnosti. Byla to ojedinělá příležitost, která se bohužel už nikdy za dalšího trvání habsburské monarchie neopakovala. Už nikdy více nemohli zvolení zástupci lidu jednat o konstituci. Už nikdy více nebylo v takto zásadních věcech dosaženo tak rozsáhlého konsensu. A nikdy více nebylo dosaženo tak vysoké legitimacy.

Člověk musí v pravdě obdivovat členy tohoto sněmu s jakou grácií se svého úkolu zhostili a klanět se před tím, co společnými silami vytvořili (tím spíš, že to byla pro všechny zcela nová zkušenost). Podivuhodné je rovněž, jakým způsobem se poslanci chopili moderních liberálních demokratických myšlenek, s jakou svobodomyšlností je vzali za své, přestože pro ně samotné musely být také něčím zcela jistě novým.

¹⁶⁶ Viz. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 81.

¹⁶⁷ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 80, 81.

¹⁶⁸ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 81.

Návrh ústavy vypracované ústavodárným sněmem nám ukazuje možné alternativy – cesty, po nichž se mohlo Rakousko za trošku jiných historických okolností ubírat. Kdo ví, co by se všechno mohlo stát. O tom můžeme dnes už ale jen spekulovat.

Výsledky rokování byly po rozehnutí sněmu anulovány a celá tato epizoda měla být odsouzena k zapomnění. Ale nestalo se tak a místo kroměřížského sněmu v dějinách je tak neodmyslitelně dáno.

B. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

1. Spáčil, Jindřich: Kroměřížský sněm 1848 – 1849, Knihovna informací, Praha 1933.
2. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998.
3. Adamová, Karolína: Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, C.H. Beck, Praha 2000.
4. Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007.
5. Bělina, Pavel a kol. autorů: Dějiny zemí Koruny české II. díl, Paseka, Praha 1992.
6. Hora - Hořejš, Petr: Toulky českou minulostí 7, VIA FACTI, Praha 1998.
7. Malý, Karel a kol. autorů: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, LINDE Praha a.s., Praha 1999.
8. Kroměřížský sněm a tradice parlamentarismu ve střední Evropě, KATOS, Kroměříž 1998 – 2 příspěvky:
 - Adamová, Karolína: Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy.
 - Soukup, Ladislav: Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy.

C. PŘÍLOHY

A.	Přepřacovaný návrh základních práv z 21. prosince 1848	65
B.	Návrh kroměřížské ústavy z 2. března 1849	80

A. **Přepracovaný návrh základních práv z 21. prosince 1848**

§ 1. **Všechny moci státní vycházejí od národu a vykonávají se způsobem nařízeným v ústavě.**

minoritní vota:

a) před tímto paragrafem má státi:

§ 1. Všichni lidé mají stejná, přirozená a neodcizitelná práva, mezi nimiž nejdůležitější jsou: právo zachování sebe, právo osobní svobody, bezúhonnosti a pěstování svého duchovního a zemského blaha.

§ 2. Účinné hájení a podporování těchto práv jest úkol státu; každý občan přenáší na stát jen tolik ze souhrnu svých práv, kolik potřebí jest k jeho účelu.

(*Rieger, Hein, Palacký, Vacano, Violand, Ziemiałkowski*)

b) před tímto paragrafem má státi:

§ 1. Úkol státu jest hájení práv a pěstování obecného dobrého. Vykonávání práv každého jednotlivce má své přirozené a nevyhnutelné meze ve stejných přirozených právech každého jiného a v účelu státu.

(*Lasser, Krainz, Pinkas, Ratz*)

c) před tímto paragrafem má státi:

§ 1. Stát prohlašuje za svůj úkol hájení přirozených i nabytých práv svých příslušících a pěstování jejich společného dobrého, které možné jest toliko společným působením všech občanů. Každý občan přenáší na stát jen tolik z úhrnku svých práv, kolik potřebí jest k tomuto účelu.

(*Rieger, Fischhof, Goldmark, Hein, Palacký, Pinkas, Vacano, Ziemiałkowski*)

§ 2. Národ jest veškerenstvo všech občanů. Ústava a zákon ustanovují, pod jakými výminkami se nabývá, užívá a pozbývá vlastnosti rakouského občana a práv občanských.

§ 3. Před zákonem jsou všichni občané rovni. Všechny přednosti stavů, tolikéž i šlechty jsou zrušeny veřejné úřady a služby státní jsou stejně přístupné všem občanům k nim schopným. Cizozemci jsou z přístupu k civilním službám i národní obraně vyloučeni. K veřejným vyznamenáním nebo odměnám dává právo jen osobní zásluha; žádné vyznamenání není dědičné.

minoritní vota:

a) k prvnímu článku místo druhé věty:

Šlechtictví a všechny přednosti stavů jsou zrušeny.

(*Vacano, Fischhof, Hein, Rieger, Violand, Ziemiałkowski*)

Všechny přednosti stavů, všeliké známky šlechtictví jsou zrušeny a nesmí se jich udělovati.

(*Violand, Fischhof, Rieger, Ziemiałkowski*)

Všechny přednosti stavů jsou zrušeny. Všelikých známek šlechtictví stát ani neuděluje ani neuznává.

(*Rieger, Ambrosch, Fejfalík, Fischhof, Hein, Vacano, Violand, Ziemiałkowski*)

Přednosti stavů a šlechty jsou zrušeny a nesmí se jich více udělovati.

(*Mayer, Fluck, Pinkas*)

a) k druhému článku:

Věta „Cizozemci jsou z přístupu k civilním službám i k národní obraně vyloučeni“ má být vynechána.

(*Lasser, Fejfalík, Jachimowicz, Halter, Mayer, Pfretschner, Ratz, Scholl, Turco*)

§ 4. Svoboda osoby jest zaručena. Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci; výsadní nebo výjimečné soudy nesmí býti. Nikdo nesmí býti zatčen, leč mocí soudního, důvody opatřeného rozkazu kromě případu přistižení při činu. Zatýkací rozkaz musí zatčenému dodán býti buď hned, buď na nejdél ve 24 hodinách po zatknutí. Každý od nástrojů obecné bezpečnosti zadržený musí být ve 24 hodinách odevzdán svému řádnému soudu nebo propuštěn. Každý obviněný má pod rukojemstvím nebo kaucí, kteréž ustanoví soud dle zákona, vyšetřován býti na svobodě, výmouc případností, výtčené trestním zákonem.

§ 5. Jednání před soudem nalézajícím jest ve věcech právních veřejné a ústní. Výjimky ustanovuje zákon. Ve věcech trestních má platnost pře půhonná. Poroty mají rozhodovati na každý způsob při zločinech, při politických a tiskových přestupcích. Nikdo nesmí pro čin trestuhodný, stran kterého jest od soudu přísěžných již uznán za nevinného, podruhé potažen býti k vyšetřování.

§ 6. Trest může uložen býti jen výrokem soudním dle zákona, který v čas skutku trestu hodného stával. Trest smrti pro politické zločiny jest zrušen. Trestů veřejné práce, veřejné výstavy, bití, cejchování, občanské smrti neb pobrazení statků nesmí se užíti.

minoritní vota:

a) v prvním článku místo slov „v čas skutku trestu hodného“ aby se postavilo „v čas přestupku“.

(*Lasser, Hein, Krainz, Ratz*)

b) ke druhému článku:

Trest smrti dopouští se jen na mimovšední vraždu.

(*Rieger, Palacký, Violand*)

c) ke druhému článku:

Trest smrti jest zrušen.

(*Fischhof, Ambrosch, Goldmark, Hein, Madonizza, Pfretschner, Pinkas, Rieger, Turco, Vacano, Violand, Ziemiakowski*)

d) ke třetímu článku:

pro jeho vypuštění hlasovali:

(*Pinkas, Ambrosch, Fluck, Mayer, Palacký, Pfretschner*)

§ 7. Domácí právo je nedotknutelné. Prohledání bytu a papíru nebo zabavení papírů dovoleno jest jen na soudní rozkaz v případech a způsobem v zákonem ustanovených. Nedotknutelnost domácího práva není na překážku zatknutí přistiženého při skutku nebo právně stíhaného

§ 8. Tajnost dopisu nesmí se rušiti a zabavování listů smí se státi jen následkem soudního rozkazu neb dle nařízení zákona.

minoritní votum:

a) Tajnost dopisu jest nedotknutelná. Omezení potřebná při trestním vyšetřování a ne včas války má ustanoviti zákonodárství. Zákon jmenuje úředníky, kteří jsou za porušení tajnosti listů poště svěřených odpovědni.

(*Mayer, Fejfalík, Fluck, Goldmark, Halter, Jachimowicz, Lasser, Scholl, Turco, Violand*)

§ 9. Právo žádosti a sbírání podpisů na žádosti je neomezené.

minoritní vota:

a) navrhuje se doplnit: Žádosti pod společným jménem jsou dovoleny jen úřadům a korporacím.

(*Mayer, Fejfalík, Goldmark, Jachimowicz, Krainz, Lasser*)

b) navrhuje se doplnit: Žádosti mohou se považovati za pocházející jen od těch osob, které žádost podepsali.

(*Hein, Scholl, Lasser*)

§ 10. Svobodné stěhování osoby a jmění uvnitř státu podléhá jen omezením, ježto obsažena jsou v zákonu o obcích. Od státu se svoboda vystěhování neobmezuje. Výhostné nesmí být žádáno.

minoritní vota:

a) Místo „v zákonu o obcích“ má být řečeno „v řádech obecních“

(*Palacký, Krainz, Pinkas, Ziemiakowski*)

b) V první větě po slovech „Ježto obsažena jsou“ vsunou: V ústavě atd...

(*Palacký, Dylewski, Gobbi, Pinkas*)

§ 11. Rakouští občané mají právo v pokoji a beze zbraní se shromáždit;
shromáždění lidu pod širým nebem mají však napřed oznámena úřadu
nad bezpečností, smějí ale zapovězena býti jen v pádech náhlého
nebezpečství pro obecný pořádek a bezpečnost žádný oddíl národní
obraný nesmí co takový o občanské věci se raditi neb uzavíratí.

minoritní votum k 2. článku:

Shromáždění lidu pod širým nebem smí zapovězeno býti jen v pádech náhlého nebezpečství pro obecný pořádek a bezpečnost.

(*Fischhof, Goldmark, Goriup, Pinkas, Vacano, Ziemiałkowski*)

§ 12. Rakouští občané mají právo tvořiti spolky beze všeho úředního povolení, pokud účely a prostředky spolčení nejsou proti právu ani státu nebezpečné.

Spořádání tohoto práva smí se stát jen zákonem.

§ 13 Každému rakouskému občanu jest svoboda víry a veřejného konání náboženství zaručena.

Zločiny a přestupky, jichž by se kdo při užívání této svobody dopustil, budtež trestány dle zákona.

§ 14. Žádný náboženský spolek (církev) neužívá od státu přednosti před jinými. Nikdo nemůže od státu nucen býti k náboženským obřadům neb slavnostem vůbec ani jmenovitě k povinnostem nějakého náboženství, k němuž se nepřiznává.

minoritní vota k 1 článku:

a) Každý náboženský spolek budiž považován dle zásad ustanovených pro spolky.

(*Palacký, Pinkas, Ziemiałkowski*)

b) Všechna náboženská vyznání jsou ve státě sobě rovna a stejně oprávněna.

(*Pinkas, Ambrosch, Dylewski, Fischhof, Gobbi, Palacký, Goldmark, Vacano, Violand, Ziemiałkowski*)

c) Státní církve není

(*Hein, Palacký, Pinkas, Violand, Ziemiałkowski*)

- d) Panující náboženství ve státu není; všechny náboženské spolky jsou stejně oprávněny.

(*Goldmark, Fischhof, Violand*)

minoritní vota k 2. článku:

- a) Nikdo nemá k některému církevnímu obřadu nebo slavnosti nucen býti.
(*Mayer, Fejfalík, Halter, Hein, Jachimowicz, Lasser, Pfretschner, Ratz, Scholl*)
- b) Nikdo nesmí k zachovávání předpisů své vlastní neb jiné víry od státu nucen býti.
(*Dylewski, Fischhof, Gobbi, Goldmark, Krainz, Palacký, Pinkas, Vacano, Violand, Ziemiakowski*)
- c) Nikdo není nucen k církevním obřadům neb slavnostem kteréhokoliv náboženství přítomen býti, aniž povinností náboženství, ke kterému se nepřiznává, účasten se stávati.

(*Fluck, Ambrosch, Filippi, Fejfalík, Jachimowicz, Ratz*)

minoritní votum jako dodatek k paragrafu:

Znění přísahy musí býti pro všechny občany stejné, na žádné určité náboženské vyznání nevázané.

(*Goldmark, Fischhof, Violand*)

§ 15. Poměry mezi státem a církví, jmenovitě co se týče církevního jmění a volení představených církevních, jakož i podmínky, pod jakými mají kláštery a duchovní řády buď dále býti, buď přestati, ustanoví se zvláštními zákony.

minoritní votum k 1. článku :

Každý náboženský spolek (církev) řídí a spravuje své věci samostatně, zůstává však, jako každá jiná společnost, poddán zákonům státu.

(*Mayer, Fejfalík, Halter, Jachimowicz, Lasser, Ratz, Scholl*)

minoritní vota k 2. článku:

- a) Řádové jesuitů liguorianů neb redemptoristů jsou jakožto státu nebezpeční v Rakousích navždy zrušeni. O jejich jmění, jakožto i o rozsahu dalšího pozůstávání jiných klášterů, nadací neb řádů nařídí se zvláštním zákonem.

(*Hein, Ambrosch, Pinkas, Pfretschner, Vacano, Violand, Ziemiałkowski*)

- b) K zachování řeholních slibů nesmí nikdo nucen býti.

(*Violand, Dylewski, Fluck, Hein, Pinkas, Pfretschner, Vacano, Ziemiałkowski*)

minoritní votum jako dodatek k paragrafu:

Útraty na důstojnou výživu duchovních pastýřů zaručují se od státu.

(*Goldmark, Pinkas, Violand*)

§ 16. Rozdílnost náboženství nečiní rozdílu v právech nebo povinnostech občanů.

§ 17. Občanská platnost manželství jest vázána na skutečné svolení obou snoubenců před úřadem k řízení svatebních smluv od stáru ustanoveným

Církevní oddavky smějí se státi teprv po uzavření manželství občanského.

Rozdíl náboženství není překážkou manželství.

minoritní votum k celému paragrafu:

Platnost manželství je vázána na skutečné svolení obou snoubenců před úřadem ke řízení svatebních smluv od státu ustanoveným. Církevní oddávky směřují se státi teprv po uzavření manželství občanského. Rozdílnost náboženského vyznání není překážkou občanského manželství.

(*Dylewski, Fischhof, Goldmark, Vacano, Violand, Ziemiakowski*)

minoritní vota k 1. čl:

a) aby místo „úřadem“ postaveno bylo „civilním úřadem“

(*Fischhof, Goldmark, Vacano, Violand, Ziemiakowski*)

b) Občanská platnost manželství jen na uzavření svatební smlouvy před úřadem zákonně k tomu ustanoveným.

(*Lasser, Fejfalík, Goriup, Halter, Jachimowicz, Mayer, Ratz*)

c) Platnost manželství jest vázána na skutečné svolení obou snoubenců před civilním úřadem k řízení svatebních smluv od státu ustanoveným.

(*Fischhof, Goldmark, Hein, Vacano, Violand*)

§ 18. Věda a umění jest svobodné. Každé předběžné nařízení proti svobodě učení jest zakázáno. Potlačení zlého užívání ustanoví se zákonem.

§ 19. Rakouskému občanu zaručuje se dostatečnými veřejnými ústavami právo k obecnému národnímu vzdělání.

Veřejné vyučování uděluje se na útraty státu zdarma a řídí se zákonem.

Nikdo nesmí nechat děti svých neb chovanců bez vyučení k obecnému národnímu vzdělání potřebného.

Zakládati vyučovací neb vychovávací ústavy a v nich učití jest každému občanu povoleno, když se u příslušného úřadu vykáže mravní, vědeckou a technickou schopností.

Vyučování domácí není pod žádným takovýmto omezením.

Žádnému řeholnímu tovaryšstvu nesmí dopuštěno býti řídicí působení na veřejné ústavy školní.

minoritní vota k 6. článku:

- a) Duchovenstvu jakož takovému a řeholním tovaryšstvům vůbec nesmí dopuštěno býti řídicí působení na veřejné školní ústavy.

(*Dylewski, Goldmark, Hein, Pinkas, Vacano, Violand, Ziemiakowski*)

- b) Veškeré řízení učení a vychování jest pod vrchní dohlídkou státu a vyjímá se z dozoru duchovenstva co takového.

(*Pinkas, Fischhof, Goldmark, Vacano*)

- c) Žádnému náboženskému spolku nesmí se, krom vyučování náboženství, dopustiti řídicí působení na školní ústavy.

(*Krainz, Jachimowicz, Palacký, Ratz, Turco*)

- d) Dohlídka státu vztahuje se na všechny vyučovací a vychovávací ústavy. Domácí vyučování není pod žádným obmezením.

(*Mayer, Fejfalík, Halter, Lasser, Ratz, Scholl*)

- e) Učení náboženství v národních školách opatrují náboženské spolky, kterých se dotýče.

(*Lasser, Halter, Jachimowicz, Mayer, Pfretschner, Ratz, Scholl*)

minoritní votum k §§ 18 a 19:

Věda a učení jsou svobodné. Předběžná nařízení proti svobodě učení jsou zakázána. Potlačení zlého užívání ustanoví se zákonem.

Stát pečuje dostatečnými, na útraty jeho udržovanými, veřejnými ústavami o bezplatné a všeobecné národní vyučování.

Nikdo nesmí nechat děti svých nebo chovanců bez vyučení k obecnému národnímu vzdělání potřebného.

Žádnému řeholnímu tovaryšstvu nesmí dopuštěno býti řídicí působení na veřejné ústavy školní.

(*Fischhof, Gobbi, Goldmark, Goriup, Hein, Palacký, Pfretschner, Rieger, Turco, Ziemiakowski*)

§ 20. Každý má právo myšlení své svobodně vysloviti a písmem, tiskem neb vyobrazením uveřejniti.

Toto právo nesmí nikdy a nikterak, jmenovitě ani censurou, ani koncesemi, ani zarušením, ani uložením daně, ani obmezováním tisku neb knihkupectví, ani konečně záповědmi na poště a nestejným poštovním, aneb jinými průmyslovými neb jinačími překážkami svobodného obchodu omezeno, odloženo neb zrušeno býti. Zlé užití tohoto práva trestá se dle obecných zákonů a do vyjití revidovaného zákona trestního dle zvláštních nařízení o tisku.

minoritní votum k 1. článku:

Každý občan má právo mínění své slovem, písmem, tiskem a vyobrazením svobodně projeviti.

(*Mayer, Lasser, Scholl*)

minoritní votum k 2. článku:

Tisk nesmí nikdy pod censuru postaven ani odložen býti.

(*Hein, Fejfalík Halter, Jachimowicz, Lasser, Mayer, Ratz, Scholl*)

minoritní votum jako dodatek ke 4. článku:

Je-li skladatel některého spisu, při časopisech redaktor neb původce vyobrazení znám, a má v státu svůj řádný byt, tehdy nesmí nikdo jiný proto stíhán býti.

(*Fischhof, Goldmark, Halter, Pinkas, Pfretschner, Vacano, Violand*)

§ 21. Všichni národové v říši jsou stejně oprávněni. Každý kmen má nedotknutelné právo k hájení a pěstování své národnosti vůbec a jazyka zvláště.

Stejně oprávnění všech jazyků v zemi obyčejných ve škole, v úřadě, ve veřejném životě zaručuje se od státu.

minoritní votum k 1. větě:

Žádné národnosti nedopouští se politické přednosti před jinými.

(*Goriup, Turco, Dylewski, Filippi, Fluck, Krainz, Madonizza, Plenkovicz, Petranovič, Pinkas, Rieger, Violand, Ziemialkowski*)

§ 22. Jmění jest pod ochranou státu.

Nikdo nesmí s jmění svého sehnán býti než a) vyplněním právního nálezu nebo b) vyvlastněním (*expropiací*) z příčin obecného dobrého.

Toto se smí státi jen dle ustanovení zákonu a proti přiměřené, obyčejně předcházející náhradě.

minoritní votum jako doplněk k paragrafu:

Jmění duchovní má zákonodárstvím býti hájeno.

(*Mayer, Pfretschner, Fischhof, Goldmark, Halter, Krainz, Rieger, Scholl, Vacano*)

§ 23. Rozdělení jmění ve jmění vrchní a jmění užitkové jest na vždy zapovězeno.

Jmění nesmí býti obmezeno ani úvazkem manským ani zřízením rodinného fideikomisu.

Zrušením úvazku manského a rodinných fideikomisů zřídí se zvláštními zákony.

§ 24. Každý má podle svého jmění a příjmů k potřebám státu přispívati.

§ 25. Každý občan a každý grunt musí náležeti k společenství nějaké obce.

Základní práva každé obce jsou:

- a) svobodné volení svých představených a zástupců;
- b) přijímání nových oudů do společenství obce;
- c) samospráva svých záležitostí a vedení místního dozoru (policie);
- d) uveřejňování stavu jejího hospodářství a obyčejně veřejnost jednání.

Meze práva odřici někomu přijmutí do obce a práva odciziti nebo zatížiti obecní statek neb základní jmění, vytýká zákon o obcích.

minoritní votum k celému paragrafu:

Aby se podržela toliko první věta, ostatní pak část aby se nepřijala do základních práv, nýbrž do jiného oddílu ústavní listiny.

(*Palacký, Gobbí, Krainz, Mayer, Pinkas, Ratz, Rieger, Scholl*)

minoritní votum k bodu a):

Jmenování svých představených a zástupců bezprostřední volbou a bez schválení vlády.

(*Ziemiałkowski Fischhof, Goldmark, Rieger, Violand*)

minoritní votum k bodům c) a d):

c) Samospráva svých záležitostí a vedení místního dozoru;

d) Uveřejňování jejího hospodářství a veřejnost jednání. Potřebná omezení těchto základních práv obce ustanovují řády obecní.

(*Rieger, Gobbi, Palacký, Ziemiałkowski, Lasser, Mayer, Pfretschner, Scholl*)

§ 26. K ochraně státu a ústavy slouží národní obrana, kteráž jest rozdělena ve vojsko a národní gardu a řídí se zvláštními zákony. Národní obraně ukládá se přísaha na ústavu a může jí užito býti ku potlačení domácích nepokojů toliko na zavalání civilních úřadů v případech a způsobech zákony ustanovených.

§ 27. Každý občan vázán jest osobně k službě ve vojsku. Výjimky z toho ustanovují se zákonem o vojsku.

minoritní votum:

K první větě třeba přidati: Cizozemci nesmějí nadále do národní obrany vstoupiti.

(*Lasser, Fejfalík, Halter, Jachimowicz, Mayer, Pfretschner, Ratz, Scholl, Turco*)

§ 28. Vojsko stojí pod obecnými zákony a soudy.

Zákony a soudy vojenské mají nastoupiti toliko ve válce a při proviněních proti kázní.

minoritní votum:

Právní moc vojenská obmezuje se na souzení zločinů a provinění vojenských, jakož i přestupků vojenské kázně, vyjmouc nařízení pro stav války.

(*Mayer, Ambrosch, Fejfalík, Fischhof, Gobbi, Goriup, Halter, Jachimowicz, Lasser, Pfretschner, Ratz, Scholl*)

§ 29. Všichni občané branní, kteří neslouží ve vojsku, mají zpravidla stejné právo a stejnou povinnost ke službě v národní gardě.

Bližší ustanovení a výjimky z tohoto pravidla obsaženy jsou v zákonu o národní gardě.

minoritní vota:

a) V prvním článku aby se po slově „branní“ přidalo „samostatní“.

(*Ambrosch, Mayer, Dylewski, Gobbi, Halter, Lasser, Scholl, Turco, Vacano*)

b) První článek má zníti: „Všichni mužové branní, kteří neslouží ve vojsku a směji užívatí aktivního práva volení“ atd.

(*Krainz, Dylewski, Fejfalík, Gobbi, Jachimowicz, Lasser, Mayer, Palacký, Pinkas, Ratz, Rieger, Scholl*)¹⁶⁹

¹⁶⁹ Srov. Urban, Otto: Kroměřížský sněm: 1848 – 1849, Argo, Praha 1998, str. 89 – 100.

B. Návrh kroměřížské ústavy z 2. března 1849

- I. Objem státu a rozdělení jeho
- II. Základní práva občanů
- III. Vládní moci vůbec
 1. Říšská moc oustřední
 - A Císař
 - B Ministrové říšští
 - C Sněm říšský
 - a) Komora lidu
 - b) Komora zemí
 2. Vládní moc zemská
 - A Správa zemská
 - B Sněmy zemské
- IV. Moc soudní
- V. Ouředníci státní
- VI. Finance
- VII. Ozbrojená moc
- VIII. Ustanovení obecná
- IX. Přehlídnání a opravování ústavy
 - Ustanovení pomíjející

I. Objem státu a rozdělení jeho

§ 1. Císařství rakouské jest nedílné, ústavní dědičné mocnářství.

§ 2. Země císařské říše, pro které tato ústava má býti, jsou:

1. Království české.
2. Království haličské a vladimírské s Krakovem.
3. Království dalmátské.
4. Arciknížectví rakouské pod Enží.
5. Arciknížectví rakouské nad Enží, krom části Innské.
6. Vévodství salzburské se čtvrtí Innskou
7. Vévodství štýrské
8. Vévodství korutanské
9. Vévodství krajinské
10. Vévodství slezské
11. Markrabství moravské
12. Knižecí hrabství tyroiské s Vorarlberkem
13. Istrie
14. Bukovina

§ 3. Halič a Vladimírsko s Krakovem rozděluje se na 10, Čechy na 9 krajů, Morava na 4, Rakousy pod Enží na 3, Tyroly s Voralberkem na 3, Štýrsko na 2 kraje. Hranice těchto krajů ustanoví se všemožným ohledem na národnost zákonem říšským. Každá z ostatních zemích říšských činí jeden kraj.

§ 4. Země jsou vespolek v poměru dokonalé rovnoprávnosti, k celému pak císařství v poměru nerozdílných organických částí.

§ 5. Každé zemi zůstává samospráva v mezích touto ústavou vytyčených, jakož i celistost objemu jejího pojištění.

§ 6. Přijetí nové země do říšského svazku, pro který tato ústava platí, nemůže se státi bez přivolení zákonodárné říšské moci.

II. Základní práva občanů (§§ 7-32) viz příloha A

III. Vládní moci vůbec

§ 33. Vládní moci nesmějí vykonávány býti, než způsobem v ústavě této určeným.

§ 34. Vládní moci jsou dle rozsáhlosti.

1. Moci oustřední čili říšské, které se vztahují na celou říši
2. Vládní moci zemské, které se vztahují na jednotlivé země říšské. Při pochybnosti o příslušnosti zemské nebo říšské vládní moci jest domněni na straně oustřední.

§ 35. Zákonodárni říšská moc vykonává se od císaře společně se sněmem říšským, Zákonodárni moc zanechaná jedné každé zemi vykonává se od císaře jakožto hlavy země společně se sněmem zemským neb sjezdem krajským.

§ 36. Právo k ponavrhování zákonů má každý účastník zákonodárni moci.

§ 37. Authentické vykládání zákonů přísluší jedině moci zákonodárné.

§ 38. Moc vykonávací přísluší jedině císaři a zastává se odpovědnými ministry.

§ 39. Soudní moc vykonává se v celé říši dle stejných zákonů od soudců nesesaditelných ve jménu hlavy státu.

(1) Říšská moc oustřední

A. Císař

§ 40. Koruna císařství rakouského jest dle ustanovení pragmatické sankce od roku 1713 dědičná v domu Habsburk – Lotrinském.

§ 41. Práva a moci, ježto císaři přísluší, ustanovena jsou v ústavě.

§ 42. Osoba císaře jest posvátná a nedotknutelná, on z vykonávání vládní moci není odpovědný.

§ 43 Císař hned po přijmutí této ústavy a každý nástupce jeho po nastoupení vlády učiní před shromážděným sněmem říšským následující přísahu:

„Přisáhám, že budu ústavu říše pevně a bez přerušení zachovávat a ve srovnání s ní a se zákony vládnouti Jakož mi bůh pomoz.“

§ 44. Žádný vládní skutek císařův nemá platnosti, není-li naproti podepsán od některého ministra.

§ 45. Císař ustanovuje a propouští ministry a obsazuje všechny úřady státní, zachovává je při tom nasazení učiněná ústavou a zákony. On vede vrchní velitelství nad mocí pozemní a námořní.

§ 46. Císař stvrzuje zákony, ohlašuje je a činí potřebná nařízení k vykonání jich; nemůže však nikdy zákony tyto odložit, aniž koho osvoboditi od jich zachovávání.

§ 47. Císař vyhlašuje válku, uzavírá spolky, úmluvy míru a smlouvy obchodní, a dává o nich, jak brzy možná, vědomost sněmu říšskému s přidáním potřebných objevení (sdělení).

§ 48. Obchodní a všechny jiné státní smlouvy, které státu ukládají břemena, aneb jednotlivým občanům povinnosti, nabývají teprve pak platnosti, když se jim dostane svolení sněmu říšského.

§ 49. Císař zasahuje a zavírá sněm říšský; má právo, i krom času ustanoveného jej svolati, odčiniti a buď jednu, buď obě komory rozpustiti. Rozpuštění jedné komory má za sebou odročení druhé za následek, až do shromáždění oné nově zvolené.

§ 50. Odročení sněmu říšského nesmí překročiti lhůtu jednoho měsíce a nesmí se bez přivolení sněmu státi víckrát za čas téhož shromáždění.

§ 51. Každé rozpuštění jedné neb obou komor musí se státi zároveň s nařízením ku předsevzetí nových voleb, a to tím způsobem, aby se nové sejití sněmu mohlo státi nejdéle ve třech měsících, počítajíc ode dne rozpuštění. Rozpuštění nesmí se za čas jednoho roku opětovati.

§ 52. Císař má právo, tresty od soudců vyřčené odpouštět a mírniti, vyjmouc, co se ustanovuje o ministřích.

§ 53. On přiděluje řády, tituly (vyznamenání), nesměje však k takovým udělením přidávati žádných přednostních práv.

§ 54. Císař samotem má právo, dát bít (raziti) peníze dle ustanovení zákona.

§ 55. Po každém nastoupení vlády ustanoví se důchod panovníči pro císaře skrze sněm říšský na čas jeho panování. Apanáže a výpravy (výbavy) pro oudy císařského domu ustanoví se pokaždé zákonem.

§ 56. (pádu) úmrtí císaře má se sněm sejíti za čtyry, nebo kdyby která komora neb obě byly rozpuštěny, nejdéle za šest neděl, počínajíc ode dne úmrtí panovníka.

§ 57. Před učiněním přísahy na ústavu nesmí nový panovník vykonávati žádné vládní moci. Není-li říšský sněm v čas úmrtí císaře pohromadě, ve lhůtě stanovené v § 56. sejíti k vyvolení císaře (vladařstva). Dotud (až do té doby) má odpovědné ministerstvo dále zastávati běžné práce.

§ 58. Nástupce trůnu má léta po dosažení 18. roku života.

§ 59. Nemá-li císař let, aneb jest-li v stavu nemožnosti k vládě, tedy zřízeno buď vladařství, v nové případnosti má se sněm říšský, ač jestliže by ji nebyl, sejíti k vyvolení vladaře. Dotud má ministerstvo nadále zastávati běžné práce.

§ 60. Vladařství nesmí se vznésti než na jednu osobu, a sic, pokud tu jest který císařský kněžic k vládě způsobný, jen na takového.

§ 61. Vladař nastupuje právo k vykonávání vládních mocí přináležejících dle ústavy císaři teprv učiněním přísahy na ústavu.

§ 62. V čas vladařství nesmí se státi žádná proměna v ústavě, jíž by se co ujalo na právích koruny.

§ 63. Císař nesmí se bez povolení sněmu říšského zdržovati déle než dva měsíce v jednom roce v cizině, a musí v takové případnosti provázen býti od jednoho z odpovědných ministrů.

B. Ministrové říšští

§ 64. Řízení vlády říšské přináleží ministerstvu. Jmenování ministrů říšských, ustanovení jejich počtu a rozdělení prací mezi ministerstva přísluší samotnému císaři.

§ 65. Ministrové jsou odpovědni z vedení svého úřadu.

§ 66. Žádný oud císařské rodiny a nikdo, kdož není od narození rakouským občanem, nemůže být ministrem.

§ 67. Ministrové mají přístup k říšskému sněmu a musejí na žádost svou býti slyšáni. Komory mohou žádati přítomnost ministrů. Právo k hlasování má ministr jen v té komoře, jejímž jest oudem.

§ 68. Císař nemůže ministry odpovědnosti jich zbaviti.

§ 69. Ministři mohou být obžalováni jen uzavřením komory, a sic pro každé zlé užití své ouřední moci, jmenovitě pak pro zrušení (porušení) ústavy, pro zrádu zemskou (velezrádu) nebo podplácení.

§ 70. Císař nemůže ministrovi od nejvyššího soudu říšského odsouzenému učiniti (udělití) milost než na žádost komory žalující.

§ 71. Bližší ustanovení s strany odpovědnosti ministrů, s strany spůsobu řízení při takovém obžalování a s strany trestů, které mají být vloženy, obsahuje zvláštní zákon říšský, kterýž má platiti za část ústavy.

§ 72. Utvoření říšské rady, kteráž by měla ministerstvu ku poradě býti při ruce, a ustanovení její činnosti pozůstavuje se zvláštnímu zákonu říšskému.

C. Sněm říšský

§ 73. Sněm říšský záleží ve dvou komorách, komoře lidu a komoře zemí.

§ 74. Sněm říšský shromáždí se pravidelně každý rok dne 15. měsíce března, leč by jej císař dříve povolal.

§ 75. Oudové obou komor zastupují veškeré země, na které se tato ústava vztahuje. Nesmějí přijímati žádných předřizení a právo hlasu smějí vykonávati jen osobně.

§ 76. Sezení obou komor jsou veřejná. Výjimkou může být sezení neveřejné, když toto buď předseda, buď v komoře lidu při nejmenším 20, nebo v komoře zemí při nejmenším 10 poslanců žádá, a po vzdálení posluchačů většina tak rozhodne.

§ 77. Každá komora samotná má právo nad platností voleb rozhodovati.

§ 78. Přijme-li který oud sněmu říšského placený státní ouřad, nebo vztoupí-li státní ouředník, jenž do sněmu zvolen jest, do vyšší služby, aneb krom povýšení po stupních obdrží větší plat, neb osobní přilepšení, tehdy musí se podrobiti nové volbě.

§ 79. Žádnému zvolenému veřejnému ouředníkovi nesmí odepřena býti potřebná dovolená.

§ 80. Nikdo nemůže býti oudem obou komor zároveň.

§ 81. Žádný poslanec sněmu říšského nemůže pro své činění co takový právně stíhán aneb k odpovídání potažen býti.

§ 82. Žádný poslanec nesmí ode dne svolání sněmu říšského a po celý čas jeho shromáždění bez výslovného svolání komory, jejíž oudem jest, právně stíhán neb zatčen býti, krom při postižení v činu.

Když toho komora žádá, musí se zatknutí zdvihnouti neb stíhání na celý čas shromáždění odložit.

§ 83. Každý oud sněmu dostane denní plat a náhradu od cesty dle nařízení zvláštního zákonu. Žádný oud nesmí se těchto platů odřici ani hned napřed s nimi ku prospěchu třetích osob naložiti.

§ 84. Každá komora volí svého předsedu a jiné důstojníky na celý čas svého shromáždění.

§ 85. Ku platnosti každého uzavření potřeba jest v každé komoře přítomnosti většiny jejich oudů a prosté většiny hlasů přítomných. Odchylná ustanovení s strany předsebraných voleb v té komoře pozůstávají se jednacímú řádu.

§ 86. Jen souhlasem obou komor stává se nález sněmu.

§ 87. Dá-li císař kterému nálezu sněmu říšského stvrzení, tehdy vstoupí v platnost jakožto zákon říšský. Pakliby stvrzení dáno nebylo, nesmí týž návrh zákonu za čas téhož shromáždění podruhé býti přednešen. Vyřknutí koruny s strany stvrzení některého nálezu sněmu musí se státi vždy před zavření m toho shromáždění.

§ 88. Bude-li týž návrh zákonu v potomním řádném ročním shromáždění opět bez proměny přijat, a zas nedojde stvrzení musí říšský sněm rozpuštěn býti.

Pakli sněm říšský nově sestouplý týž návrh zákona zase bez proměny přijme, tehdy nesmí se císařské stvrzení odepřítí.

§ 89. Každá komora má právo, pro naučení své zříditi výbory k vyšetřování skutků.

§ 90. Žádosti smí sněm říšský přijímati jen, když se komoře podají skrz některého ouda. Osobní zanešení žádostí a přijímání poselství není dovoleno.

§ 91. Každá komora má právo, žádati od ministrů návěští, způsobiti skrz ně skoumání a žádosti jim odkázati k vyřízení neb poručiti k opatření.

§ 92. Každému oudu sněmu říšského přísluší právo, ministry otazovati (interpelovati).

§ 93. Bližší nařízení s strany běhu jednání, vzájemného mezi sebou a vnějšího obcházení obou komor učiní se řádem jednacím.

a) Komora lidu

§ 94. Komora lidu sestává se z 360 poslanců. Větší místa, jež ustanovuje zákon volební, posílají s okrskem svým 80, ostatní pak obyvatelstvo 280 poslanců.

§ 95. Právo volební má každý rakouský občan, který:

1. dosáhl 24 roků stáří

2. jest při plném užívání občanských práv, a

3. platí přímou daň v nejmenší obnášce ustanovené ve volebním zákonu, nebo pacht neb nájem, z něhož přímá daň v též obnášce (obnosu) vypadá. Nejmenší obnáška přímé daně, kterou má volební zákon ustanoviti, nesmí býti přes 5 zl. stř.

§ 96. Volení děje se bezprostředně a potažnou (relativní) většinou hlasů alespoň čtvrtin hlasujících. Každý kraj budiž s vyloučením míst oprávněných k vlastnímu zastoupení, zákonem volebním rozdělen dle obyvatel na takové volební okresy, aby přišlo v takovém okrese nanejvýš dva, nanejvíc tři poslance voliti.

§ 97. Výminky volitelnosti (pasivního práva volebního) jsou:

1) Rakouské občanství

2) plné užívání občanských práv

3) stáří alespoň 28 let, a

4) řádné přebývání alespoň za jeden rok v říši.

§ 98. Čas zákonodárství komory lidu ustanovuj se na tři léta.

b) Komora zemí

§ 99. Komora zemí sestává:

1) Ze šesti poslanců z každé země, kteříž se volí od sněmů zemských;

2) z jednoho poslance z každého kraje voleného od krajského sjezdu v těch zemích, kteréž sestávají se ze dvou neb více krajů.

§ 100. Poslancové komory zemí volí se na šest let. Každý třetí rok vystoupí, polovice poslanců každé země a polovice poslanců z krajů.

§ 101. Za poslance do komory zemí jest volitelný, kdo má výminky volitelnosti do sněmu zemského a dosáhl 33. rok stáří.

(2) Vládní moc zemská

A. Správa zemská

§ 102. V čele správy každé země stojí od císaře zvolený, ministerstvu říšskému z naplňování zákonů říšských a z vykonávání vládní moci říšské odpovědný představený, kterýž v zemích sestávajících ze dvou neb více krajů nazýván budiž místodržící, v zemích sestávajících se z jednoho kraje hejtman zemský.

§ 103. Zdali a v jakém způsobu mají místodržícímu přidání mají být místodržitelští raddové, beze zmatku pro jednotu říše a pro příslušnost moci oustřední, odpovědní z naplňování zákonů zemských a od císaře volení pozůstávají se zřízením zemským, jichž se dotýče.

§ 104. Hejtman zemský, místodržící a jsou-li tomuto přidání odpovědní raddové, také naproti podepsaný oud místodržitelské raddy jest (sněmu zemskému) za naplňování zákonů zemských odpovědný. Kde jsou odpovědní místodržitelští raddové, tu žádný skutek místodržícího, který se vztahuje na vykonávání zákonů zemských, nemá platnosti bez protějšního podpisu odpovědného místodržitelského raddy.

§ 105. Sněm zemský má právo, učiniti hejtmana zemského, místopředsího neb místopředsídelné rady obžalovanými; souzení přísluší nejvyššímu soudu říšskému.

§ 106. Hejtman zemský, místopředsí a raddové místopředsídelstva mají přístup do zemského sněmu a musí na žádost býti slyšáni.

§ 107. Místopředsí neb hejtman zemský zařizuje všechny záležitosti patřící do oboru činnosti říšských ministerií domácích věcí, učení a duchovních věcí, ve jménu ministeria, jehož se týče, bezprostředně V záležitosti universit a ústavů a ústavů polytechnických má se však napřed dorozuměti s ministerstvem říšským.

§ 108. Které záležitosti, ježto se týkají jiných ministerií říšských, místopředsí neb hejtman zemský právo má zařizovati ve jménu říšského ministerstva bezprostředně nebo v důležitějších případech po obdržení nařízení, to se pozůstává dálejšímu zřízení správ zemských.

§ 109. Ustanovení o ouřednících, jací mají v které zemi usazení býti pro věci, ježto přináležejí k samostatné zákonodárné moci sněmů zemských, zůstávají se zřízení a zákonodárství zemskému.

B. Sněmy zemské

§ 110. Každá země říšská má právo, držeti svůj vlastní zemský sněm.

§ 111. Ústavy zemské, kteréž od ústavodárných sněmů zemských ustanoveny budou, teprve pak moci dosáhnou, až je zákonodárná moc říšská potvrdí. Totéž platí o přehlednutí (revizi) ústavy, jenž by se později předsevzítí mělo; sněm říšský však nesmí odepřítí potvrzení toto, když se ustanovení její nepřičí zásadám v ústavě říšské vysloveným.

§ 112. V ústavách zemských mají zachována býti následující zákonná ustanovení:

- 1) Poslanci mají přimně volení býti podle počtu lidu, vyhrazujíc v tom ustanovení o zvláštním zastupování větších osad;
- 2) mimo jednoroční řádné přebývání v každé zemi říšské nesmí ustanovena býti žádná jiná anebo větší obmezení práva volebního a voličského (aktivního i pasivního), nežli jakové zákon nařizuje pro volby do komory lidu;
- 3) volební okresy mají utvořeny býti, šetříc při tom co možná nejvíce národnosti;

- 4) jednání jsou veřejná a uznává se v nich rovné právo národností zemských;
- 5) moci zemské nesmí překročovati okres svého zákonného působení touto ústavou jim přiřčený.

§ 113. Říšským zemím míchané národnosti pozůstává se, aby přijaly do ústavy zemské zřízení nějaké, skrze kteréž záležitosti čistě národnostní na způsob smluvčího soudu rozhodovány budou.

K samostatné zákonodárné moci sněmů zemských náleží:

1. Důchody zemské

- a) nakládání zemskými fondy a zemskými statky,
- b) daně zemské k zapravování zemských výloh,
- c) zemské dluhy,
- d) ustanovení ročního zemského rozpočtu,
- e) braní, skoumání a vyřizování zemských oučtů.

2. Politické záležitosti zemské

- a) zvelebování umění a věd,
- b) dohlédání (dozor) k pobožným nadáním,
- c) záležitosti chudinské, nemocnice a jiné humanitární ústavy,
- d) řády čelední, hasební a stavební.

3. Záležitosti státního hospodářství

- a) zvelebení zemědělství, průmyslu a obchod uvnitř země,
- b) zřízení spořitelén, ústavů zápůjčních a hypotéčních banků,
- c) záležitosti spojení obchodního v zemi silnicemi a průplavy pak splavňování řek a jiné stavby vodní,
- d) veřejné stavby k účelům zemským.

§ 115. Sněmu zemskému přísluší dále, v mezích zákony říšskými vytyčených, řídit:

- 1) záležitosti vyučování a vychování národního,
- 2) záležitosti kult a církve,
- 3) policie zemská ve všech odvětvích v § 114 nevytčených.

§ 116. Sněmu zemskému dále přísluší řídit všechny ty záležitosti vnitřní, které se mu zákony říšskými vykážou.

§ 117. Uzavření (usnešení) sněmů říšských dosáhnou teprve sankcí císařovou platnost závazných zákonů zemských.

§ 118. Zemský sněm má právo požadovati ode vlády zprávy o všech větvích zemské správy, petice přijímati a v poradu bráti, nařizovati vyšetřující komise, vznášeti adressy, na císaře a říšský sněm, jakož i dopisovati si s se zemskými sněmy jiných zemí říšských.

119. Zemské sněmy svolává císař vůbec každého roku ke dni 15. listopadu do sídla zemské vlády a sídla správce země je obšírným poselstvím zahajuje. Sněmy zemské nesmí sezení svá míti v jeden čas se sněmem říšským.

§ 120. Doba zákonodárná každého sněmu ustanovuje se na tři léta. Císaři přísluší právo, by zemský sněm rozpustil vypsav zároveň ale zároveň nová volení.

§ 121. Rozpuštění komory zemí na sněmu říšském rozpouštějí se veškeré sněmy zemské.

§ 122. Ustanovení §§ 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85 a 90 mají co do podstaty platiti i také pro sněmy zemské.

C. Sněmy krajské a obce

§ 123. Krajské sněmy záležeti budou z poslanců každého kraje, kteří jedním časem s poslanci zemskými na týž způsob a čas v dvojném počtu voleni budou. Kdyby podle ustanovení tohoto počet poslanců krajských byl větší nežli počet veškerých poslanců na zemském sněmu této země, tu má zůstatí při počtu jednoduchém.

§124. Sněmy krajské svolává zemský správce k pravidelnému ročnímu zasednutí. Dne 15. října do sídla vlády krajské. Sezení mimořádná vypisuje správce krajský podle svého uznání nebo k žádosti třetiny poslanců krajských.

§125. Do oboru působení sněmů krajských záležitosti:

1. Záležitosti obecní, a sice:

- a) aby navrhovali řád obecní, držíce se v to obecního zákonu říšského, pak aby navrhovaly stanovy jednotlivých obcí;
- b) aby dohlédali k obcím, jak se základní svou mohovitostí vládnou;
- c) aby rozhodovali o všech rozepřích mezi obcemi neb oudy obcí a představenými v cestě odvolací podle ustanovení zákonu obecního;
- d) aby rozhodovaly o právu domovém a odepření přijmutí do svazku obecního. Proti rozhodnutí krajskému v obecních záležitostech není žádného dalšího odvolání.

2. Krajské silnice a jiné obchodní spojovací prostředky;

3. Zřizování spořitelén a ústavů zápůjčních;

4. Péče o všechny záležitosti, které se dotýkají jen obce krajské nebo několika jejích okresů.

§126. Ostatně se ponechávají sněmu krajskému, ač uzná-li to kvůli dobrému kraje zapotřebí, v mezích zákony říšskými vytyčených řízení a spravování:

- a) záležitosti obecního vychování a vyučování s právem, ustanovovati jazyk vyučovací a předměty jazykové, prohlédajíc přitom spravedlivou měrou jazykům v kraji obvyklým;
- b) záležitostí chudinských;
- c) nemocnic a ústavů humanitárních;
- d) místních pobožných nadání;
- e) ústavů pro zvelebení rolnictví.

§ 127. Krajské sněmy mají právo vybíratí daně krajské k zapravování potřeb krajských.

§ 128. V zemích říšských, které dělají jen jeden kraj říšský, má sněm zemský zároveň úlohy sněmu krajského.

§ 129. Správce zemský má právo, aby sněm krajský, nejsoucí zároveň sněmem zemským rozpustil a nové volby vypsal.

§ 130. Obcím pojištěno jest samostatné určování ve všech záležitostech, které se týkají výhradně prospěchu obce, a jich samostatné spravování, v mezích říšským obecním zákonem a obecními řády vytknutých.

§ 131. Zákon obecní pojistiti musí každé obci jakožto práva nezczitelná:

a) aby si sama volila představené a zastupitely své;

b) aby do svazku obecního přijímala nové oudy;

c) aby samostatně spravovala záležitosti své a konala místní policii;

d) aby uveřejňovala důchodenské řízení (domácí hospodářství) své a vůbec veřejně vyjednávala (zachovávala zásadu veřejnosti).

Obmezení práva, odepírati přijmutí do svazku obecního, a práva zczizovati nebo zadlužovati svazek obecní anebo základní mohovitosti obce, obsahuje zákon obecní.

IV. Moc soudní

§ 132. Moc soudní vykonává se samostatně skrz soudy od státu zřízené. Soudy kabinetní a ministerní místa nemají. Vrchnostenských soudů býti nesmí.

§ 133. Zřízení soudů, ustanovení platů oudův stavu soudcovského, ustanovení oněch vyšších soudství, které mocnáf podle listu kandidátů napřed uveřejněných obsazuje, a způsob, jakým tyto kandidátní listy dělány býti mají, spořádá se organickým zákonem.

§ 134. Zvláštními zákony bude zřízeno ustanovení a okres působení soudů vojenských, obchodních, směnečných, pomořských a hornických.

§ 135. Soudcové ustanovují se doživotně. Jediné nálezem nejvyššího soudu říšského mohou být svého ouřadu ssazeni nebo v důstojnosti a ve platu skráceni, na čas ouřadu zbaveni, a jen s vůlí svou na jiné místo přesazování.

§ 136. Žádný soudce nesmí vedle ouřadu svého přijímati jiného placeného místa od vlády.

§ 137. Soudnictví a správa mají od sebe býti odděleny a nezávislé. Ouřadu bezpečnému nepřináleží žádné právomocenství (žádná moc soudní). V rozepřích mezi soudy a ouřady správními rozhoduje soud zákonem k tomu ustanovený.

§ 138. Kdyby Někomu ve právech občanských v ústavě ustanovených ublíženo bylo od služebníka státního moc svou vykonávajícího, může stížený žalobou civilní požadovati od státu úplného napravení. Tato žaloba nezamezuje stíhání viníka trestním soudem.

§ 139. V sídle oustřední vlády nalézá se nejvyšší soud; předsedícího a polovici radd ustanovuje císař; místopředsedícího a druhou polovici radd volí komora zemí. Tento říšský soud nesmí řídit (jednati) v několika senátech.

§140. Nejvyšší říšský soud má vykonávati ouřad soudcovský jakožto jediná instance:

- 1) když se žaluje o napravení ublížení právům ústavním skrze ouřední skutky služebníků státních (§ 138) ;
- 2) když se jedná o ssazení, o časné odstranění neb o přesazení soudce některého;
- 3) ve všech rozepřích zemí říšských mezi sebou a rozepřích o příslušnost vládních mocí oustředních a zemských;
- 4) když jsou před soud pohnáni ministři, zemští správcové nebo náměstniční raddové;
- 5) při spiknutí nebo attentátech proti osobě panovníkové, proti sněmu říšskému nebo proti sněmům zemským.

V. Státní ouředníci

§ 141. Zvláštní poměry státních ouředníků náležejících ke stavu soudcovskému, spolu i státních zástupců, spořádány budou zákonem, kterýž, neobmezujíc vládu nevhodně ve volení orgánů vykonávajících (výkonných), státním ouředníkům poskytne přiměřenou ochranu, aby libovolně ouřadu svého i příjmů svých nemohli být zbaveni.

VI. Finance

§ 142. Veškeré příjmy a výlohy říše musí na každý rok napřed býti rozvrženy a na státní rozvrh uvedeny. Státní rozvrh ustanovuje se každý rok zákonem, o který jen komora lidu hlasuje.

§ 143. Berně a daně říšské smí se vybírat, jen pokud v státním rozvrhu jsou obsaženy anebo zvláštním zákonem nařízeny.

§ 144. Co se týká berní a daní nesmí zaváděno býti žádné nadprávi; osvobození nebo slevení může ustanoveno býti toliko zákonem.

§ 145. Zadlužování státu anebo přijímání ručení za břemena státu může se díti jen na základu zákona.

§ 146. Má-li se státní rozvrh překročiti musí o tom vydáno býti nařízení, od veškerého ministerstva naprotipodepsané a řádně prohlášené, i mají se překročení taková říšskému sněmu v nejbližší příštím sezení k potvrzení předložiti.

§ 147. Obecní státní oučet musí ročně spolu s přehledem státních dluhů předložen býti říšskému sněmu a vybavení říšské vlády vymoženo býti.

§ 148. Země říšské nesmí povolovati k zapravení výloh na účely zemské daně, které zapotřebí jest ke střežení anebo ku kontrole mezí (hranic) zemí říšských mezi sebou anebo proti státům sousedním, leč potvrdí-li ji zákonodárná moc říšská.

VII. Ozbrojená moc říšská

§ 149. Zřízení moci pozemní i námořní, jakož i způsob doplňování jejího ustanoví se zákonem říšským, jenž má také spořádati způsob povyšování.

§ 150. Síla moci pozemní i námořní i doplňování jejího ustanoví se zákonem říšským a sice pokaždé na rok.

§ 151. K užití vojsk cizích státu zapotřebí jest přivolení říšského sněmu, kteréhož se také žádati musí, když vojska cizí na ouzemí státní mají vstoupiti anebo po něm táhnouti.

§ 152. Národní obrana (garda) musí býti alespoň ve všech místech, tisíc anebo více obyvatelů počítajících; zřízení její spořádáno bude zákonem.

§ 153. Ozbrojená moc může k potlačení vnitřních nepokojů a k provedení zákonů brána býti jen na požádání ouřadů civilních a v případech i způsobách zákonem vyčleněných.

VIII. Ustanovení obecná

§ 154. Znak domu císařského zůstane nezměněný. Barvy domu Habsbursko-Lotrinského: bílá, červená a žlutá, přijmou se za barvy říšské.

§ 155. Vídeň jest hlavní město císařství, sídlo oustřední vlády a sněmu říšského.

§ 156. Každý cizinec nacházející se na zemi rakouské, požívá ochrany, která se ve státě osobám a statkům vůbec poskytuje, pozůstavujíc však výminky zákonem ustanovené.

§ 157. Ústava nesmí ani celá ani částečně rušena býti; jedině v případech války anebo vzbouření, a to jen od odpovědné vládní moci s přivolením moci zákonodárné, anebo, kdyby jeho nebylo možné opatřiti, naproti pozdějšímu ospravedlní před ní, smí nařizeno býti, aby ústavní práva částečně a na čas průchodu neměla. S jakými výminkami a s jakými následky se to smí státi, ustanoví zvláštní zákon.

IX. Přehledání a opravování ústavy

§ 158. Moc zákonodárná má právo prohlásiti, že některé ustanovení této ústavy potřebuje opravy. Prohlášení takové má za následek rozpuštění sněmu říšského a neprodlené svolání nového.

§ 159. Nový říšský sněm uzavře pak o kusích k opravě předložených. Aby uzavření (usnesení), kterým skutečná změna má býti způsobena dosáhlo platnosti, zapotřebí jest, aby v každé z obou komor alespoň tři čtvrtiny oudův přítomny byly a alespoň dvě třetiny přítomných v každé komoře přisvědčilo. Hlasování musí se díti, volajíc jména, oustně.

§ 160. Při uzavřeních o změnách v ústavě, jimižto se ústavní práva koruny stencují, přísluší císaři absolutní veto.

Ustanovení pomíjející:

I.

O volení poslanců do ústavodárného sněmu každé země říšské, platí volební zákon ustanovený pro komoru lidu s následujícími úchytkami:

1) Za každé místo 6000 obyvatelů počítající má býti volen jeden poslanec, za místa s 10 - 15.000 obyvatelů dva a za místa počítající více než 15 - 30.000 obyvatelů tři poslanci, za místa s více než 30.000 obyvatelů má volen býti za každých 10.000 usedlých obyvatel, jakož i za 25.000 duší ostatního obyvatelstva jeden poslanec. Kdyby podle pravidla tohoto dělal počet poslanců větších míst dělal míň než třetinu poslanců ostatní lidnatosti (ostatního obyvatelstva), mají se počty duší na větší místa se vstahující poměrně změnit tak, aby třetina dosažena byla. Kdyby však počet poslanců zemských měl býti menší než šedesát, mají se všechny udané počty duší změnit tak, aby počet veškerých poslanců dosáhl šedesáti.

2) Aby kdo voličem byl, zapotřebí jest kromě náležitostí v § 95 vytčených, aby v té zemi říšské alespoň rok řádné obydlí měl.

II.

Ústavodárné sněmy zemské mají hned, jak se skončí říšský, býti svolány, i mají se výhradně zanášeti ustanovením ústavy (zemské) a ji nejdéle za tři měsíce ku konci přivésti. Mimo to mají také vyvoliti poslance do komory zemí.

III.

Ústavodárný sněm říšským má ještě úrokovati následující zákony:

1) Zákon o mezích krajův

2) Zákon volební

3) Zákon o vzbouření

4) Zákon o uvedení ústavy

Všecky ostatní zákony, které se následkem ústavy zavedsti musí, pozůstávají se zákonodárstvu nejbliže příštím.

Od ústavního výboru prvního rakouského říšského sněmu:

Fejfalík, předseda.

Pinkas, náměstek předsedy.

Mayer, referent ve výboru.

Cavacalbó, Filippi, Fischhof, Goldmark, Gobbi (později Vlach), Golrjup, Halter, Hein, Jachimowicz, Kaučič, Krainz, Lasser, Laufenstein, Madonizza, Miklosič, Palacký (později Strobach) Pfretschner, Petranovič, Plencovič, Ratz, Rieger, Scholl, Smolka, Turco, Vacano, Violand (později Brestl), Zemialkowski.

Feyenwald, Keller, Much, Willim, písaři od ministerstva spravedlnosti výboru daní.

170

¹⁷⁰ Převzato z: Černý, Jan Matouš: Boj za právo I. a II. díl, Karolinum, Praha 2007, str. 756 – 775.